UNGE UNDER VIDEREGÅENDE UDDANNELSE

under redaktion af

TORBEN AGERSNAP og OVE PER HENNINGSEN

A. INDLEDNING

I de følgende afsnit meddeles de første resultater af Uddannelsesundersøgelsen 1964. Denne undersøgelse er blevet til på initiativ af undervisningsministeriet, der i forsommeren 1964 overdrog til Institut for Organisation og Arbejdssociologi ved Handelshøjskolen i København at tilvejebringe og analysere oplysninger om de videregående studerendes økonomiske forhold, herunder indtægtsforhold, muligheder for støtte fra hjemmene, de pågældendes leveomkostninger og boligforhold. (1) Desuden ønskede man fra instituttets side i forståelse med ministeriet at belyse de studerendes sociale og geografiske rekruttering samt en række problemer, der knytter sig til uddannelsesforløbet som f. eks. hvilke faktorer, der betinger de studerendes valg af studium, deres gennemførelse af studiet eller opgivelse af dette. Disse sidste spørgsmål er dog ikke taget op i nærværende fremstilling.

Uddannelsesundersøgelsen er i de første 1 1/2 år gennemført under ledelse af amanuensis cand. merc. Erik Hollesen og Torben Agersnap. Derefter har amanuensis cand. polit. Ove Per Henningsen overtaget Erik Hollesens arbejde.

Undersøgelsen er gennemført i to dele: Tværsnitundersøgelsen, hvis første resultater er medtaget her, og Generationsundersøgelsen, hvis resultater meddeles på anden måde. Undersøgelsens daglige ledelse har for Generationsundersøgelsens vedkommende været varetaget af stud. mag. scient. soc. Aage Bøttger Sørensen og for Tværsnitundersøgelsens vedkommende i de første 1 1/2 år af stud. mag. Leif Christensen og derefter af Ove Per Henningsen.

Materialet er fremkommet ved, at instituttet i efteråret 1964 sendte et postspørgeskema til 10 pct. af de 55.045 studerende, som på dette tidspunkt var indmeldt ved uddannelsesinstitutioner, der er omfattet af § 1, stk. 1 i Lov om Ungdommens Uddannelsesfond. Desuden gennemførte man

personlige interviews med 2 pct. af de studerende, og økonomiske oplysninger fra disse er anvendt i det følgende.

Som resultat af den postale henvendelse fik man 5040 brugbare besvarelser og derudover en del oplysninger, der blev brugt til at beregne størrelsen af den personkreds, man var interesseret i at undersøge, de »aktive« studerende i efteråret 1964.

De 55.045 registrerede studerende blev reduceret med det beregnede antal personer, der ikke studerede »aktivt« i efteråret 1964, fordi de aftjente værnepligt eller kun studerede con amore m. v. Herved kom man til ca. 53.500 »aktive« studerende.

På grundlag af de besvarede postspørgeskemaer beregnede man, at ca. 300 personer var indmeldt ved to institutioner inden for området.

Det er imidlertid antallet af personer, man interesserer sig for, når man skal beskrive sociale og økonomiske vilkår for studerende. Man har derfor reduceret antal studerende med dobbeltregistreringerne, og betragter undersøgelsesmaterialet som repræsentativt for 53.200 personer.

B. DE STUDERENDE I 1964.

JENS CARL RY NIELSEN

1. Rammen for Uddannelsesundersøgelsen 1964.

Det var en forudsætning, at en institution for at indgå i Tværsnitundersøgelsen skulle være omfattet af loven om Ungdommens Uddannelsesfond. Institutionen skulle i efteråret 1964 have studerende, der fik kontinuerlig dagundervisning ved en eller anden form for videregående uddannelse.

I sammenligning med Studenterundersøgelsen 1959 (2) er der tale om en meget betydelig udvidelse af undersøgelsesrammerne. Den gang interesserede man sig for de højere læreanstalter i Århus og København, mens der i Uddannelsesundersøgelsen 1964 foruden disse indgår seminarier, teknika, handels- og søfartsuddannelser m. fl. placeret over hele landet.

Det skal endvidere nævnes, at socialforskningsinstituttet belyser specielt de 14–20 åriges forhold i »Ungdomsundersøgelsen«. En vis overlapning mellem de to undersøgelser kan ikke undgås, idet yngre studerende i Uddannelsesundersøgelsen 1964 som gruppe betragtet også indgår i socialforskningsinstituttets undersøgelse, men er dér uden større talmæssig betydning.

På grundlag af oplysninger fra Uddannelsesfondens administration og de forskellige tilsyn under undervisningsministeriet rettede man i efteråret 1964 henvendelse til 210 institutioner, som kunne have dagstuderende. Det viste sig, at 189 institutioner aktuelt havde det.

Man har i Uddannelsesundersøgelsen 1964 valgt at operere med fire

forskellige institutionsgrupper: højere læreanstalter, teknika, seminarier og andre institutioner.

Gruppen »højere læreanstalter« omfatter nogenlunde de samme institutioner, som indgik i Studenterundersøgelsen 1959, dvs. de to universiteter, Danmarks tekniske Højskole, handelshøjskolerne i Århus og København m. fl. Højere læreanstalter, der ikke indgik i 59-undersøgelsen, er handelshøjskoleafdelingerne i Odense og Aalborg, som er blevet oprettet siden da, og biblioteksskolen.

Inden for de enkelte institutioner har man medtaget alle studerende, der i kraft af deres tilmelding til institutionen kunne søge støtte fra Ungdommens Uddannelsesfond, og kun disse. Man har således ikke medtaget kandidatstipendiater, studerende ved Farmacautisk Højskole, der var disciple ved apotekerne, og studerende ved Danmarks biblioteksskole, der var elever ved bibliotekerne.

Derimod har man i modsætning til Studenterundersøgelsen 1959 medtaget maler- og billedhuggerstuderende ved Kunstakademiet samt land-, have- og mejeribrugsstuderende ved Landbohøjskolen. Også studerende ved de to universiteter, der ikke har valgt studiefag, er i modsætning til 59-undersøgelsen medtaget.

Endelig blev forskellige forberedelseskurser bragt under Uddannelsesfondens område i forbindelse med lovændringen den 4/6 1964. Derfor indgår disse også i undersøgelsen, og de er blevet placeret inden for den gruppe af institutioner, som de hører til. Således er Danmarks tekniske Højskoles forberedelseskursus og et par private kurser, der ligeledes tager sigte på adgang til de højere læreanstalter, blevet anbragt i gruppen »højere læreanstalter«.

»Seminarier« er i denne forbindelse folkeskoleseminarier. Efter samme kriterium som ovenfor indgår præparandklasserne i gruppen.

Det samme er tilfældet for »teknika«, som også indeholder aspirantklasserne.

Alle resterende institutioner er placeret i gruppen »andre institutioner«, og denne har da også en ret uensartet sammensætning. Her finder man f. eks. handels-, lægesekretær-, musikkonservatorie-, skovfoged- og søfartsuddannelser.

Bortset fra de højere læreanstalter, der er koncentreret i København og Århus, er institutionerne fordelt over hele landet, jvf. tabel B 1. Der er flere seminarier i alle landsdele – dog flest i Jylland. Et teknikum er der i alle landsdele bortset fra Vestjylland. Siden efteråret 1964, er der imidlertid blevet oprettet et teknikum i Esbjerg, således at alle landsdele- bortset fra Færøerne – nu er dækket ind.

Langt de fleste af institutionerne befinder sig i gruppen »andre institutioner«. I alt drejer det sig om 71 pct. af alle institutionerne.

TABEL B 1

Antal institutioner fordelt på institutionsgrupper og geografiske områder

Geografisk område	Højere læreanstalter	Teknika	Seminarier	Andre institutioner	I alt
Københavnsområdet	11	1	6	34	52
Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm	–	2	3	19	24
Fyn	1	1	3	16	21
Nordjylland	1	1	3	12	17
Vestjylland	–	–	5	17	22
Sydjylland	–	1	2	6	9
Aarhus	3	1	2	14	20
Østjylland i øvrigt	–	1	5	16	22
Færøerne	–	–	1	1	2
I alt	16	8	30	135	189

Anm.:
Tabellen omfatter kun de institutioner, der havde dagstuderende i efteråret 1964.

Med hensyn til geografisk placering er »andre institutioner« også en broget gruppe. Yderpunkterne repræsenteres på den ene side af uddannelser, hvortil der kun er knyttet en enkelt eller to institutioner, f. eks. skovfogeduddannelsen, på den anden side af uddannelser, hvor institutionerne er jævnt fordelt over hele landet, f. eks. handelsuddannelser.

2. *Det totale antal studerende*

I Uddannelsesundersøgelsen 1964 har man søgt at opgøre, hvor mange studerende der var registreret ved de forskellige institutioner i efteråret 1964. Det er foregået på den måde, at man har bedt samtlige institutioner – undtagen nogle af de højere læreanstalter – om at oplyse, hvor mange dagstuderende, de havde pr. 1. september 1964.

Ved disse højere læreanstalter, som har ca. halvdelen af de studerende, påbegyndes undervisningen først i begyndelsen af september; ved kunstakademiet endog først i begyndelsen af oktober. Registreringen af de studerende og ajourføringen af kartotekerne bliver derfor først tilendebragt i løbet af september eller oktober.

For disse institutioner har man derfor set sig nødsaget til at fastsætte tællingstidspunktet til undervisningens påbegyndelse i efteråret 1964 i overensstemmelse med, hvordan slutdato for registrering af de studerende fastsættes ved de enkelte institutioner.

For at få afsluttet postspørgeundersøgelsen i efteråret var det imidlertid nødvendigt inden den 1. november at stoppe registreringen af personer, der skulle medtages i undersøgelsen. Inden for andre uddannelser (teknika)

TABEL B 2

Antal registrerede studerende fordelt på institutionsgrupper og geografiske områder

Geografisk område	Højere læreanstalter	Teknika	Seminarier	Andre institutioner	I alt
Københavnsområdet	22511	1178	2427	4758	30874
Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm	–	253	1353	943	2549
Fyn	77	1270	695	1088	3130
Nordjylland	54	442	1443	743	2682
Vestjylland	–	–	2057	844	2901
Sydjylland	–	118	533	374	1025
Aarhus	5463	654	911	1439	8467
Østjylland i øvrigt	–	307	1772	1226	3305
Færøerne	–	–	75	37	112
I alt	28105	4222	11266	11452	55045

er man nemlig i den situation, at undervisningen for nye hold påbegyndes den 1. november, medens de ældste hold går til eksamen i oktober. Derved kommer totaltællingen af de registrerede studerende til at omfatte en forskellig studiemæssig placering af de studerende ved forskellige institutioner, samtidig med at man har måttet opgive at henføre tællingen til en bestemt dato, men dette er næppe af større betydning.

Resultatet af totaltællingen er vist i tabel B 2. Der er i alt registreret 55.045 studerende i hele landet, hvoraf de højere læreanstalter omfatter 51 pct. – her er det især de to universiteter, der tæller. Teknika har 8 pct. af de studerende. Disse er uensartet fordelt på de enkelte teknika, hvilket bl. a. hænger sammen med, at nogle af teknika er nyoprettede og derfor endnu ikke fuldt udbyggede. Seminarierne repræsenterer 20 pct. af de studerende, mens »andre institutioner«, der som nævnt omfatter 71 pct. af institutionerne, tegner sig for 21 pct. af de studerende. I denne gruppe er der mange uddannelser med få studerende. Den mindste institution har kun fire studerende, og en hel del institutioner har under 50. Dette gælder f. eks. for uddannelserne til tekniske assistenter, laboranter m. v.

Geografisk set er der et tyngdepunkt i København, som har 30.874 studerende eller 56 pct. af alle studerende. Heraf repræsenterer Københavns Universitet alene knap halvdelen, 14.463. De mange studerende ved Århus Universitet medfører, at også denne by rummer relativt mange af de studerende, i alt 8.467 eller 15 pct. af alle.

Delt op på landsdele og undtaget Århus og København fordeler de studerende sig jævnt. Hver landsdel har 5–6 pct., dog har Sydjylland kun 2 pct., og Færøerne repræsenterer med sine 112 studerende ikke engang 1 pct.

TABEL B 3

De registrerede studerende inden for institutionsgrupper fordelt på køn

Institutionsgruppe	Mænd	Kvinder	I alt	Antal stud.
	%	%	%	
Højere læreanstalter	69	31	100	28105
Teknika	100	0	100	4222
Seminarier	46	54	100	11266
Andre institutioner	47	53	100	11452
I alt	62	38	100	55045

Oplysninger om fordelingen på køn blev også angivet af de enkelte institutioner. Der er betydeligt flere mænd end kvinder, der studerer jvf. tabel B 3.

Der er dog stor forskel på de enkelte institutionsgrupper. De højere læreanstalter og – især – teknika har overtal af mænd. Ved teknika findes der i alt kun 5 kvindelige studerende. Derimod har seminarier og »andre institutioner« et overtal af kvinder.

For de højere læreanstalters vedkommende gælder det dog, at de mandlige studerendes overtal er blevet reduceret en del gennem årene. I 1936 var således kun 17 pct. af de studerende kvinder, i 1958 var tallet 26 pct., og i 1964 er tallet nået op til 31 pct., en stigning på knap 20 pct. på 6 år.

3. De »aktive« studerende

Af de indregistrerede studerende har man ved bearbejdelsen udelukket personer, der viste sig at være udlændinge, der var indkaldt til militærtjeneste, eller som, uanset tilmeldingen, ikke havde påbegyndt eller opgivet studierne på spørgetidspunktet. Desuden har man udelukket personer, der kun studerer »con amore«, dvs. personer, der klart har angivet, at de til dels følger undervisningen, men ikke har til hensigt at tage afsluttende eksamen.

Ved postspørgeundersøgelsen har man modtaget 151 skemaer med oplysninger af ovenstående art. Disse skemaer repræsenterer godt 1500 studerende. Man har skønnet, at usikkerheden ved registreringens pålidelighed var så stor, at man ikke kunne tillade sig at reducere antallet af »aktive« studerende med mere end disse godt 1500 studerende, således at antallet af »aktive« studerende i efteråret 1964 er sat til ca. 53.500. En del af de for sent tilmeldte studerende er ikke kommet med i undersøgelsen, fordi registreringen simpelthen ikke var foretaget på undersøgelsestidspunktet. Dette er kun af betydning ved de højere læreanstalter, men det er også den eneste institutionsgruppe, hvor bortfaldet er af nogen betydning, og som

derfor kunne tænkes at omfatte en del »inaktive« studerende. Man har således antaget, at antallet af ikke registrerede »aktive« studerende ved de højere lærcanstalter var af samme størrelsesorden som antallet af »inaktive« studerende i bortfaldet.

Man har desuden ved spørgsmål i spørgeskemaet søgt at få klarhed over omfanget af dobbeltregistreringer. Dette forhold viste sig at være af forholdsvis ringe betydning, idet godt 300 personer har været registreret ved to institutioner, således at de i totaltællingen optræder som ca. 600 studerende. I spørgeskemaet har man fået disse personer til at oplyse, hvilken uddannelse de betragtede som hoveduddannelsen. Man har korrigeret disse dobbeltregistreringer ved at fordele skemaerne efter de anførte hoveduddannelser og reducere antallet af »aktive« studerende med 300 til 53.200, idet man har set bort fra en subtil sondring mellem antal studerende og antal personer. Det er f. eks. betragtet som uvæsentligt blandt de universitetsstuderende at omtale et mindre antal lærerstuderende, der udover seminariet er tilmeldt et universitet.

Undersøgelsen omfatter således 53.200 »aktive« studerende, der i alle opdelinger, efter institutioner, er fordelt efter deres hoveduddannelse. Det er disse personer, der omtales i det følgende.

a. Forudgående skoleuddannelse

På grundlag af oplysningerne fra postspørgeskemaet er de studerendes forudgående skoleuddannelse vist i tabel B 4. For de højere læreanstalter er studentereksamen som ventet den dominerende eksamen. Af mændene har 91 pct. denne eksamen, mens det er tilfældet for 98 pct. af kvinderne. De resterende henholdsvis 9 pct. og 2 pct. dækkes af studerende, der enten har gået eller går på et forberedelseskursus som supplement til en skole-

TABEL B 4

De studerendes forudgående (skole)uddannelse fordelt på institutionsgruppe og kon

Skoleuddannelse	Højere læreanstalter		Teknika	Seminarier		Andre institutioner	
	M %	K %	M %	M %	K %	M %	K %
Folkeskolen	1	–	16	13	8	32	24
Mellemskoleeksamen	1	–	12	2	2	13	5
Realeksamen m. v.	7	2	70	61	58	51	55
Studentereksamen	91	98	2	24	32	4	16
I alt i %	100	100	100	100	100	100	100
Antal oplysninger	1736	738	399	517	586	455	569
Antal studerende ca.	18700	8000	4200	5100	6100	5100	6000

uddannelse, der ikke giver adgang til den højere læreanstalt, de ønsker at blive optaget på. Ved de andre institutionsgrupper er realeksamen den hyppigst forekommende eksamen. Dog er der relativt mange studenter blandt seminaristerne, 24 pct. af de mandlige og 32 pct. af de kvindelige lærerstuderende har således bestået studentereksamen. Det er værd at lægge mærke til, at der inden for »andre institutioner« findes 32 pct. mænd og 24 pct. kvinder, der er påbegyndt en videreuddannelse med folkeskolen som baggrund. Disse findes antagelig først og fremmest inden for søfarts- og mellemtekniske uddannelser. Det er endvidere et karakteristisk træk inden for alle institutionsgrupper, at der er relativt flere mænd end kvinder, der har folkeskolen som skolemæssig baggrund, og relativt flere kvinder, der har studentereksamen.

b. Studiets påbegyndelsestidspunkt

I tabel B 5 er vist, hvornår de studerende er begyndt på deres nuværende uddannelse. Denne tabel afspejler to forhold, dels forskellene i studietidslængden mellem de forskellige institutionsområder, dels stigningen i antallet af studerende. De længste uddannelser findes inden for de højere læreanstalter. Her er der hele 16 pct. af de mandlige studerende, der har påbegyndt deres uddannelse i 1959 eller før. Det samme er tilfældet for 9 pct. af de kvindelige studerende ved de højere læreanstalter. Dog vælger mange kvinder kortere uddannelser – i alt 41 pct. har påbegyndt deres uddannelse i 1964. Det er korrespondentstudiet, der her betyder noget.

Teknikum uddannelserne er 3-årige uddannelser – eventuelt lidt længere, hvis man skal igennem aspirantklassen. Tallene for teknika ligger her

TABEL B 5

Studiepåbegyndelsestidspunkt for mandlige og kvindelige studerende ved forskellige uddannelsesområder

Studiepåbegyndelsestidspunkt	Højere læreanstalter		Teknika	Seminarier		Andre institutioner	
	M %	K %	M %	M %	K %	M %	K %
1964	29	41	22	30	32	57	62
1963	20	22	31	21	27	26	25
1962	15	11	23	23	22	10	8
1961	11	10	18	12	12	3	4
1960	9	7	4	12	6	2	1
Før 1960	16	9	2	2	1	2	–
I alt %	100	100	100	100	100	100	100
Antal oplysninger	1725	736	399	515	587	474	573
Antal studerende	18700	8000	4200	5100	6100	5100	6000

hovedsageligt over fire år i stedet for som ventet tre. Dette hænger sammen med, at studiet kan påbegyndes både i maj og november inden for samme år, afhængig af hvilket teknikum og hvilken studieretning, det drejer sig om.

Seminarieuddannelsen er for studenter hyppigst en tre-årig uddannelse – for andre en fem-årig. Af de sidstnævnte er der enkelte, der springer præparandklassen over, og disse kan altså gennemføre uddannelsen på fire år. Tallene i tabel B 5 viser disse forhold ret klart – de fleste har påbegyndt studiet i årene 1960–64.

Uddannelserne inden for »andre institutioner« er mere differentierede. Dog er det meget karakteristisk, at relativt mange har påbegyndt studiet i 1964 – det drejer sig her om 57 pct. af mændene og 62 pct. af kvinderne. Det er således de korte uddannelser, der dominerer her.

Endvidere giver tabellen et vist indtryk af den stigning, der i de senere år har fundet sted i antallet af studerende. Dette ses i tabellen ved, at tallene for de sidste par år gennemgående er højere end for de øvrige år. Forholdet illustreres bedst ved de højere læreanstalter, hvor de lange uddannelser findes.

c. Alder

De studerendes aldersfordeling er primært afhængig af tre faktorer: studietidens længde, alderen ved påbegyndelsestidspunktet samt størrelsen af nettotilgangen af de studerende i de enkelte år. Om sidstnævnte faktor gælder det, at den kun har betydning, såfremt den ikke er konstant. På grund af ovenstående forhold må man forvente forskelle i aldersfordelingen mellem

TABEL B 6

Aldersfordeling for mandlige og kvindelige studerende fordelt på institutionsgrupper

Alder pr. 1/1 1965 år	Højere læreanstalter		Teknika	Seminarier		Andre institutioner	
	M %	K %	M %	M %	K %	M %	K %
Under 20	12	18	1	20	25	23	37
20–21	31	36	16	30	43	25	32
22–24	33	30	59	31	25	32	19
25–29	19	10	20	14	4	15	7
30–34	3	3	3	3	1	3	2
35 og derover	2	3	1	2	2	2	3
I alt %	100	100	100	100	100	100	100
Antal oplysninger	1698	736	396	510	585	471	576
Antal studerende	18700	8000	4200	5100	6100	5100	6000

de fire institutionsgrupper. Ydermere kan ventes en forskel mellem mænd og kvinder. Mændenes alder ved studiets påbegyndelse kan – især inden for de højere læreanstalter – tænkes at være højere end kvindernes, måske på grund af militærtjeneste. Disse forskelle fremgår af tabel B 6, der viser de studerendes aldersfordeling inden for de forskellige institutionsgrupper for mandlige og kvindelige studerende.

Studerende ved teknika er gennemsnitlig de ældste. De fleste af disse studerende har realeksamen, og dertil skal lægges fire års håndværksmæssig læretid, før de kommer på teknikum. Derfor finder man størstedelen (59 pct.) af dem i aldersgruppen 22–24 år. Studerende ved de højere læreanstalter er gennemsnitligt de næstældste. Her er det især studietidens længde, der spiller ind. Yngst er studerende ved »andre institutioner«. Det skyldes dels, at der findes relativt mange kortvarige uddannelser, og dels at de studerendes alder, når de påbegynder deres studium, er relativ lav. Dette gælder især for handelsuddannelserne og de mellemtekniske uddannelser. For alle grupper gælder det, at kvinderne gennemsnitligt er yngre end mændene.

Kun for de højere læreanstalters vedkommende er det muligt at konstatere, om de studerende på grund af større nettotilgang i de sidste år har fået en anden aldersfordeling. Ved Studenterundersøgelsen i 1959 var 73 pct. af mændene og 76 pct. af kvinderne under 25 år. I 1964 er procenttallene henholdsvis 76 pct. og 84 pct. for studerende under 25 år ved højere læreanstalter.

Imidlertid er det ikke helt de samme grupper, der indgår i de to undersøgelser. Den gruppe af studerende, der er medtaget under højere læreanstalter, og som ikke var med i Studenterundersøgelsen 1959, er skønnet at omfatte ca. 1900 studerende. Det er givet, at disse 1900 studerende

TABEL B 7

Aldersfordeling for mandlige studerende ved Københavns universitet 1934, 1947, 1959 og 1964

Alder år	1934 %	1947 %	1959 %	1964 %
Under 20	8	4	12	12
20–24	64	58	55	60
25–29	22	29	22	21
30–34	4	6	7	4
35 og derover	2	3	4	3
I alt i %	100	100	100	100
Antal oplysninger	3622	3321	1321	755
Antal studerende ca.	3819	3980	3730	8300

i større omfang end andre studerende ved højere læreanstalter er under 25 år. Men dette kan næppe anfægte antagelsen af en forskydning mod yngre studerende ved læreanstalter, selvom denne forskydning ikke er særlig væsentlig for mændenes vedkommende.

Det er endvidere, for mandlige studerende ved Københavns universitet, muligt at foretage sammenligninger med endnu tidligere undersøgelser, nemlig undersøgelserne i 1934 og 1947 (3). Disse undersøgelser har imidlertid ikke medtaget de nytilmeldte studerende, hvorfor sammenligninger med 1959 og 1964 må tages med et vist forbehold.

I tabel B 7 er beregnet aldersfordelingen for mandlige studerende ved Københavns Universitet i 1934, 1947, 1959 og 1964. I 1964 findes fremdeles de fleste studerende i aldersgruppen 20–24 år, men den større nettotilgang har bevirket en stigning på ca. 9 pct. i denne gruppes andel siden 1959.

C. DE STUDERENDES ÆGTESKABELIGE STILLING

KIRSTEN THOMSEN

De ugifte studerende udgør langt den største del af de studerende. I den følgende tabel C 1 har man for hver institutionsgruppe opdelt de studerende efter køn og ægteskabelig stilling, og denne sidste er endvidere opdelt i de gifte studerende, der har en uddannelsessøgende ægtefælle (gift med stud.) og dem, hvis ægtefælle ikke studerer (gift med ikke stud.).

TABEL C 1

Ægteskabelig stilling for mandlige og kvindelige studerende ved de forskellige institutionsgrupper

Ægteskabelig stilling	Højere læreanstalter		Tekniska	Seminarier		Andre institutioner		Alle studerende		
	M %	K %	M %	M %	K %	M %	K %	M %	K %	I alt %
Ugift	81	81	71	79	84	77	90	78	85	81
Gift m. stud. ..	6	11	3	6	7	3	3	6	7	6
Gift m. ikke stud. ...	12	6	25	15	8	19	5	15	7	12
Forhen gift ...	1	2	1	0	1	1	2	1	1	1
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal opl.	1725	737	401	515	582	469	554	3110	1873	4983
Uoplyst	4	6	1	4	7	10	25	19	38	57
Antal skemaer .	1729	743	402	519	589	479	579	3129	1911	5040
Antal stud. ...	18700	8000	4200	5100	6100	5100	6000	33100	20100	53200

Det fremgår heraf, at 81 pct. af alle studerende er ugifte, 18 pct. er gifte og knapt 1 pct. er forhen gifte. Fordelingen efter ægteskabelig stilling er meget ens ved de forskellige institutionsgrupper. Der er flere gifte mænd end gifte kvinder ved seminarier og andre undervisningsinstitutioner, hvorimod der ikke er en sådan forskel for de højere læreanstalters vedkommende. De studerende ved teknika, der som nævnt næsten udelukkende er mænd, er gifte for mere end en fjerdedels vedkommende.

Ægtepar, hvor både manden og kvinden studerer, forekommer lige hyppigt for mænds og kvinders vedkommende. Derimod er der forholdsvis flere mænd end kvinder blandt de studerende, der er gift med ikke studerende. Og der er en lille forholdsmæssig overvægt af kvinder blandt de forhen gifte, formentlig fordi et opløst ægteskab kan motivere til at påbegynde eventuelt genoptage et studium lidt hyppigere for kvindens end for mandens vedkommende.

I alt har 47 studerende oplyst, at de er separeret eller tidligere har været gift. Af disse forhen gifte er 30 kvinder og på dette grundlag har man skønnet at ca. 200 mandlige og ca. 300 kvindelige studerende er forhen gifte.

1. Ægteskabelig stilling, køn og alder ved forskellige institutioner.

For befolkningen som helhed gælder det, at jo ældre en person er, jo større er sandsynligheden for, at vedkommende er gift. Endvidere gælder det, at kvinderne gennemsnitlig er yngre end mændene ved ægteskabets indgåelse, således at man får højere procent gifte kvinder end mænd inden for de yngre aldersklasser. Stort set gør de samme forhold sig gældende for de studerende. Dog er der én væsentlig forskel, idet der er tale om en niveauforskydning. De studerende er ikke så hyppigt gift (herunder forhen gift) som befolkningen som helhed i de tilsvarende aldersklasser.

TABEL C 2

Mandlige og kvindelige gifte (herunder forhen gifte) studerende i procent af samtlige studerende inden for de enkelte aldersklasser fordelt på institutionsgrupper

Alder år	Højere læreanstalter		Teknika	Seminarier		Andre institutioner		Hele befolkningen[1])	
	M	K	M	M	K	M	K	M	K
Under 20	0	2	0	1	3	1	0	1	6
20–21	3	5	9	5	15	3	3	10	38
22–24	19	24	26	25	22	31	16	37	68
25 og derover	50	59	51	65	59	58	45	77[2])	89[2])

Kilde:
[1]) Befolkningens bevægelser 1963, Det stat. Departement, København 1965.
[2]) Tallene dækker de 25–34 årige.

For alle institutionsgrupper gælder det for både mænd og kvinder, at stigende alder medfører stigende ægteskabsfrekvens. For de højere læreanstalter er kvinderne endvidere hyppigere gift end mændene inden for alle aldersklasser. De kvindelige studerende ved seminarierne er derimod kun hyppigere gift til og med 21 års-alderen. Det er imidlertid svært at finde en rimelig forklaring på, at mændene i de øvrige aldersklasser er hyppigere gift end kvinderne, men det er næppe af større betydning, fordi disse studerende udgør en temmelig lille andel af samtlige studerende.

Samme betragtning må anlægges på de forskelle, man finder mellem mænd og kvinder inden for gruppen »andre uddannelsesinstitutioner«.

Det fremgik af tabel C 1, at uden for de højere læreanstalter er der forholdsvis flere gifte blandt de mandlige studerende end blandt de kvindelige. Dette kan illustreres tydeligere ved at se på de kønsproportioner for henholdsvis ugifte og gifte der er anført i følgende.

Det er overalt kønsproportionen for de ugifte, der dominerer den samlede kønsproportion. Ved seminarier og »andre institutioner«, hvor der er flest kvinder, er det mændene, der dominerer blandt de gifte. Tallene for »andre institutioner« indeholder formentlig tillige en aldersvariation mellem uddannelser, der er typiske for mænd, og uddannelser, der er typiske for kvinder, og fortolkningen kan derfor blive noget kompliceret. Men ved fol-

TABEL C 3

De studerende ved forskellige institutionsgrupper fordelt på køn og ægteskabelig stilling

Institutionsgruppe	Ægteskabelig stilling	Køn		I alt %
		Mænd %	Kvinder %	
Højere læreanstalter	Ugifte	70	30	100
	Gifte	72	28	100
	I alt	70	30	100
Seminarier	Ugifte	46	54	100
	Gifte	55	45	100
	I alt	46	54	100
Andre institutioner	Ugifte	42	58	100
	Gifte	70	30	100
	I alt	46	54	100
Alle institutioner (incl. teknika)	Ugifte	61	39	100
	Gifte	71	29	100
	I alt	62	38	100

Anm.:
Uoverensstemmelse mellem denne tabel og tabel B 3 over de indregistrerede studerende skyldes forskellig reduktion på grund af bortfaldet.

keseminarierne kan der næppe være tvivl om, at de traditionelle kønsroller i ægteskabet slår igennem på en sådan måde, at der er større chance for, at en gift mand kan påbegynde eller forblive i lærerstudiet end en gift kvinde.

2. *De gifte studerende*

På grundlag af 897 besvarelser fra gifte studerende har man skønnet, at ca. 9500 studerende var gifte i efteråret 1964. Det drejer sig om ca. 6700 mænd og ca. 2800 kvinder.

Det er ret naturligt, at en del af disse er gift med andre studerende. Det gælder halvdelen af de gifte kvindelige og en fjerdedel af de gifte mandlige studerende. Dette giver imidlertid et tællingsproblem, fordi de andre studerende, som de udtagne studerende er gift med ofte er omfattet af undersøgelsen, men blot ikke udtaget. I alt har man skønnet, at undersøgelsen omfatter ca. 1300 mænd og kvinder, der er gift med hinanden, således at de ca. 9500 studerende kommer fra ca. 8200 ægtepar, jfr. side 277.

I studiemæssige relationer er det helt klart antallet af studerende, der er tællings- og analyseenhed, og at materialet repræsenterer 10 pct. af de studerende. Men ser man på de studerendes sociale (herunder familiemæssige) og økonomiske forhold, har man i materialet en overrepræsentation af disse ca. 1300 ægtepar, der består af to studerende ved de undersøgte uddannelsesinstitutioner, fordi både ægtemanden og hustruen er blevet udtaget med 10 pct. sandsynlighed. Man må derfor ofte opdele materialet, når man vil beskrive sociale og økonomiske forhold.

I det følgende har man i afsnit a og b betragtet det som en egenskab ved visse studerende, at de er gift, medens man i afsnit c. og d. i højere grad har set på den familiemæssige situation i ægteskaber, hvor den ene eller begge ægtefæller studerer.

a. Udviklingen i ægteskabshyppigheden

Da Uddannelsesundersøgelsen 1964 omhandler studerende ved langt flere uddannelsesinstitutioner end ved nogen tidligere studenterundersøgelse er det kun muligt at sige noget om udviklingen i ægteskabshyppigheden indtil 1964 for en del af 1964-undersøgelsens population.

I 1947 (3), fandt man, at 16 pct. af mændene og 16 pct. af kvinderne var gifte eller forhen gifte. Under hensyntagen til aldersfordelingen i 1947 beregnede man i 1959 det relative antal gifte og forhen gifte mandlige og kvindelige studerende til henholdsvis 24 pct. og 23 pct. (de faktiske tal var 19 pct. og 17 pct.). Det vil sige, at der i årene 1947 til 1959 var sket en meget kraftig stigning i ægteskabshyppigheden både blandt mandlige og kvindelige studerende. Samtidig var de undersøgte studenter blevet væsent-

ligt yngre, fordi man i 1959 medtog 1. års studerende. De var ikke med i 1949.

I nedenstående tabel C 4 er tallene ført à jour. Tallet for 1964 vedrører kun de uddannelsesinstitutioner, som også var med i 1949- og 1959-undersøgelserne, dvs. studerende ved universiteterne og de højere læreanstalter.

TABEL C 4

Mandlige og kvindelige gifte (herunder forhen gifte) studerende ved de højere læreanstalter i procent af mandlige studerende inden for de enkelte aldersklasser i 1947, 1959 og 1964

Alder år	Mænd			Kvinder		
	1947	1959	1964	1947	1959	1964
Under 20	–	0	1	–	3	2
20–24	6	11	11	10	11	14
25–29	32	44	44	32	46	57
30–34	63	78	60	30	69	70
Samtlige aldersklasser	16	19	19	16	17	19
Standardberegning efter aldersfordeling i 1947	16	24	..	16	23	..
Standardberegning efter aldersfordeling i 1959	..	19	20	..	17	22

For mændenes vedkommende viser det sig, at ægteskabshyppigheden i aldersklasserne 20–24 år og 25–29 år er den samme i 1964 som i 1959. Da hovedparten ca. 84 pct. af de gifte mænd befinder sig i disse aldersklasser bliver procenten også den samme for alle aldersklasser under et. Også standardberegningen giver stort set samme resultat. Stigningen på 1 pct. skyldes den i afsnit B nævnte svage forskydning mod yngre aldersklasser.

For kvindernes vedkommende er der derimod en sådan stigning i andelen af gifte indenfor de vigtigste aldersklasser (20–24 år og 25–29 år), at ægteskabshyppigheden ville være steget med ca. 30 pct., fra 17 pct. til 22 pct., hvis de gifte kvindelige studerendes aldersfordeling havde været den samme i 1964, som den var i 1959.

Imidlertid er den aktuelle stigning mindre end stigningen i følge denne standardberegning. For samtlige aldersklasser er andelen af gifte kvinder kun steget fra 17 pct. til 19 pct., fordi der samtidigt er kommet flere kvinder i de yngre aldersklasser.

b. Ægteskabernes varighed

Oplysninger om ægteskabernes varighed er temmelig mangelfulde, men på grundlag af oplysninger fra 740 af 897 gifte studerende kan man be-

regne, at ca. 1/6 af gifte studerende har været gift i over fem år og vel ofte er påbegyndt studiet efter ægteskabets indgåelse. De resterende 5/6 har gennemsnitligt været gift i 1 2/3 år. Ca. 1/3 af alle gifte studerende den 1/1-1965 er blevet gift i løbet af 1964 og ca. 1/4 har været gift mellem 1 og 2 år. Dette tyder på, at en stor del og mindst halvdelen af de gifte studerende er blevet gift under studiet.

c. Gifte med studerende

En del af de studerende er gifte med andre studerende. I den følgende tabel har man givet en oversigt over de gifte studerendes besvarelse af spørgsmålet om, hvorvidt ægtefællen var under uddannelse i efteråret 1964.

TABEL C 5

Besvarelse for gifte studerende fordelt efter køn og ægtefællens tilmelding til uddannelse i efteråret 1964

Ægtefællens uddannelsesområde	Mænd	Kvinder	I alt
Ingen uddannelse	474	121	595
Tilmeldt en institution inden for Uddannelsesfonden (§ 1, stk. 1)	131	119	250
Tilmeldt en institution uden for Uddannelsesfonden (§ 1, stk. 1)	35	17	52
I alt	640	257	897

595 studerende har oplyst, at deres ægtefælle ikke er under uddannelse.

250 studerende har meddelt, at deres ægtefælle ligesom de selv er tilmeldt en institution inden for undersøgelsens område. Af samtlige studerende er der naturligvis præcis det samme antal kvinder som mænd i denne gruppe af samgifte studerende. Det ligger inden for stikprøveusikkerheden, at antallet af mænd, der har besvaret spørgsmålet positivt er 12 personer flere end antallet af kvinder, selvom forskellen, måske også skyldes et særligt bortfald fra de ca. 13 ægtepar, hvor begge ægtefæller er anmodet om at deltage i undersøgelsen, og hvor måske kun den ene (manden) har svaret.

Endelig har 52 studerende meddelt, at deres ægtefælle følger kursus til studentereksamen, er lærling eller lignende. I denne gruppe er medtaget enkelte, hvis ægtefæller følger større korrespondancekurser som f. eks. hærens brevskole. Det er sandsynligt, at ægtefællerne til enkelte studerende i gruppen »ingen ægtefælleuddannelse« også er tilmeldt en tilsvarende kortere eller mindre belastende uddannelse, og det afgørende kriterium for inddelingen er derfor blevet, om den studerende har ment, at ægtefællens

uddannelse skulle anføres. Imidlertid er der næppe sket større fejl ved dette, fordi man må antage, at gruppen er af den forholdsvis ringe størrelse, som besvarelserne viser.

Det viser sig forøvrigt, at de to grupper af gifte studerende, hvis ægtefæller er tilmeldt en uddannelse enten inden for eller uden for denne undersøgelses område, har så mange fælles kendestegn, at man ofte kan behandle dem som én gruppe, når man vil beskrive deres forhold som studerende betragtet uden hensyn til spørgsmålet om indbyrdes giftemål.

På grundlag af besvarelserne i tabel C 5 har man, under hensyntagen til det almindelige bortfald, i tabel C 6 opstillet et skøn over, hvordan de gifte studerende fordeler sig på køn og den uddannelse, ægtefællen er tilmeldt.

TABEL C 6

Beregnet antal gifte studerende fordelt efter køn og ægtefællens tilmelding til uddannelse i efteråret 1964

Ægtefællernes uddannelsesområde	Mænd	Kvinder	Antal stud.	Antal ægtep.
Ingen uddannelse	5000	1300	6300	6300
Tilmeldt en institution inden for Uddannelsesfonden (§ 1, stk. 1)	1300	1300	2600	1300
Tilmeldt en institution uden for Uddannelsesfonden (§ 1, sk. 1)	400	200	600	600
I alt	6700	2800	9500	8200

Af tabellen fremgår, at det er ægtemanden, der er den studerende i knapt 80 pct. af de ca. 6.300 ægteskaber, hvor kun den ene ægtefælle studerer. Den skævhed i kønsfordelingen for gifte studerende set i forhold til ugifte studerende, der er omtalt i kommentaren til tabel C 3, bliver således forstærket, når man udelukkende ser på denne type ægteskaber, idet tabel C 3 viser, at 71 pct. af samtlige gifte er mænd. Dette forhold er talmæssigt en direkte følge af de forholdsvis mange indbyrdes ægteskaber. Men det er vel netop kønsproportionen i de ægteskaber, hvor kun den ene ægtefælle studerer, der er rimeligst at sammenligne med kønsproportionen for ugifte (mænd: 61 pct. – kvinder: 39 pct.), hvis man vil vise, at ægteskab er en større hindring for en kvindes videregående udannelse end for en mands. Og en sådan antagelse synes tallene at bekræfte. Ganske vist spiller det ind, at kvinder oftere end mænd vælger en kortere uddannelse og (derfor) er yngre og sjældnere gift i studietiden. Men dette er vel blot en anden følge af samme årsag, der som anført i foranstående punkt 1 kan tænkes at være den traditionsbundne forestilling om kvindens rolle i ægteskabet. En forestilling der jo også (og i nogle tilfælde måske netop) be-

tyder noget for uddannelsesvalget, før tanken om giftemål er blevet til en konkret og aktuel mulighed.

Den almindelige tendens til at kvinderne ofte følger kortere uddannelser end mændene, gør sig også gældende blandt de samgifte studerende, som undersøgelsen omfatter, selvom størsteparten af de samgifte ret naturligt er gift med en ægtefælle, der studerer inden for samme institutionsgruppe. Dette fremgår af følgende tabel C 7, hvori de 1300 ægtepar, der består af 2600 samgifte studerende er fordelt efter henholdsvis ægtemandens og hustruens institutionsgruppe.

TABEL C 7

Beregnet antal ægtepar, hvor begge ægtefæller studerer inden for uddannelsesfondens område, fordelt på henholdsvis mandens og hustruens institutionsgruppe

Mandens institutionsgruppe	Hustruens institutionsgruppe				
	Højere læreanstalter	Seminarier	Andre institutioner	Total antal	Pct.
Højere læreanstalter	700	90	110	900	70
Seminarier	10	250	20	280	21
Andre institutioner	10	30	30	70	5
I alt	720	370	160	1250	
Teknika	20	15	15	50	4
Total antal	740	385	175	1300	
Total i pct.	37	30	13		100

Tabellen er opstillet ved at fordele oplysningerne om de 1250 ægteskaber fra såvel mandlige som kvindelige studerende på en sådan måde, at hver rubrik indeholder en sum af mændenes og kvindernes oplysninger. I de tilfælde hvor der er uoverensstemmelse (ikke lige mange mænd og kvinder) bliver gennemsnittet således brugt som beregningsgrundlag. Derefter er tallene opregnet til et skøn over det samlede antal ægteskaber mellem to studerende inden for Uddannelsesfondens område.

Når tabellen læses oppe fra og ned, angiver den, hvorledes mændene til de kvindelige studerende inden for forskellige institutionsgrupper fordeler sig på institutionsgrupperne. Læses tabellen fra højre mod venstre, viser den, hvorledes hustruerne til de mandlige studerende inden for de forskellige institutionsgrupper fordeler sig på deres institutionsgrupper. Teknika er isoleret i tabellen, fordi det praktisk taget udelukkende er en mandsuddannelse.

Da en karakteristisk forskel mellem institutionsgrupperne netop er ud-

dannelsestidens længde, og da det af totaltallene fremgår, at 70 pct. af kvinderne er gift med mænd, der læser ved universiteter eller højere læreanstalter, medens kun 57 pct. af mændene er gift med kvinder, der læser ved disse institutioner, må man som nævnt konkludere, at der også i denne gruppe er en tendens til, at kvinderne oftere end mændene følger kortere uddannelser. Denne tendens er dog ikke særligt udpræget, fordi de ægtepar, hvor begge ægtefæller studerer inden for samme institutionsgruppe, udgør i alt 980 ægtepar eller 75 pct. af samtlige ægtepar i gruppen.

Udover den helt lige kønsproportion, der pr. definition fremtræder som et særligt kendetegn for de samgifte studerende, er hele gruppen af gifte studerende, der er gift med en uddannelsessøgende, også karakteriseret ved lav alder. Dette fremgår af tabel C 8.

TABEL C 8

Aldersfordelingen for gifte studerende, hvis ægtefælle henholdsvis er og ikke er under uddannelse

Alder pr. 1/1 1965 år	Ægtefælle	
	tilmeldt uddannelse %	ikke tilmeldt uddannelse %
Under 20	2	1
20–24	65	40
25–29	26	40
30–34	5	10
35 og derover	2	9
I alt	100	100
Antal oplysninger	300	592
Uoplyst	2	3
Antal skemaer	302	595
Antal studerende ca.	3200	6300

67 pct. af de gifte studerende, hvis ægtefæller er under uddannelse, er under 25 år, medens kun 41 pct. af de øvrige gifte studerende er under denne alder.

d. De studerende med børn

Af tabel C 9 fremgår det, at lidt under halvdelen af samtlige gifte studerende havde 1 eller flere børn.

Specificerer man fordelingerne på institutionsgrupper ser man, at universiteterne og de højere læreanstalter samt seminarierne svarer nogenlunde til gennemsnittet for samtlige studerende. Ved teknika er der lidt færre (40 pct.) af de gifte mænd, der har børn. Ved andre uddannelsesinstitu-

TABEL C 9

De gifte studerende fordelt på køn og antal børn

Antal børn pr. 1/10 1964	Mænd %	Kvinder %	I alt %
Ingen	54	61	56
1 barn	33	25	31
2 børn	9	10	9
3 eller flere børn	4	4	4
I alt	100	100	100
Antal oplysninger	640	257	897
Antal studerende ca.	6700	2800	9500

tioner ser det ud til både for de gifte mænds og de gifte kvinders vedkommende, at forholdsvis flere (i alt 52 pct.) har 1 eller flere børn.

Blandt samtlige mandlige gifte studerende er ægteskaber med børn hyppigere end blandt kvindelige studerende. 46 pct. af de gifte mænd havde børn mod 39 pct. af de gifte kvinder.

Ser man imidlertid på børnetallet i familiemæssig betydning, viser det sig, at i de ægteskaber, hvor ægtefællen ikke er under uddannelse, er der børn i præcis halvdelen, og der er kun en ubetydelig forskel på de ægteskaber, hvor manden studerer (49 pct. med børn), og de ægteskaber, hvor kvinden studerer (51 pct. med børn). Grunden er, at der i de ægteskaber, hvor begge ægtefæller studerer, kun er børn i en trediedel. Forklaringen på den store stigning for kvindernes vedkommende i andelen af ægteskaber med børn (fra 39 pct. til 51 pct.; mændene fra 46 pct. til 49 pct.) ligger i, at de forholdsvis børnefattige ægteskaber, hvor begge ægtefæller studerer, forekommer dobbelt så hyppigt hos gifte, kvindelige studerende som hos mændene.

Forsøger man at skønne over, hvor mange børn der er hos de ca. 2600 samgifte studerende bliver det kun godt 500 børn, medens de øvrige gifte studerende har knapt 5000 børn tilsammen.

For fuldstændighedens skyld tilføjes, at blandt ugifte har kun ca. 1 pct. børn. Der er en svag tendens, specielt ved andre uddannelsesinstitutioner til, at flere ugifte kvinder har børn sammenlignet med ugifte mænd. Det betyder, at der hos studerende findes yderligere ca. 500 børn. Så de studerendes samlede børnetal skulle være på ca. 6000.

D. DE STUDERENDES BOLIGFORHOLD

METTE BØTTGER SØRENSEN

1. Indledning

Det offentlige kan yde de studerende støtte på mange områder, heriblandt boligområdet, hvor det særlig er blevet gjort ved kollegiebyggeri. En fortsættelse og evt. udvidelse af denne støtte forudsætter imidlertid, at planlæggerne af denne støtte har en række oplysninger om, hvilke preferencer med hensyn til boligform, de studerende har.

Hvis man kunne påvise, at et fåtal af de studerende, der bor på kollegium, er tilfreds med deres bolig, og at en meget lille del af de studerende, der ikke bor på kollegium, ønsker at blive optaget på et sådant, ville det uden tvivl få stor indflydelse på de beslutninger, der skulle tages om kollegiebyggeriets størrelse. En del tyder dog på, at kollegieformen er meget populær og eftertragtet blandt de studerende. I Boligundersøgelsen 1963, (4), der blev foretaget blandt studerende ved de højere læreanstalter i København, har man fundet, at den gruppe, der er mest tilfreds med boligen er kollegianerne, og at en stor del af de studerende, der ikke bor på kollegium, ønsker at blive optaget på et.

Bag interessen for de studerendes boligforhold ligger interessen for, hvad der er bestemmende for, at en uddannelse påbegyndes, og for hvorledes den gennemføres. En påvisning af, at boligforholdene er bestemmende for, at nogle ikke påbegynder en uddannelse, og at andre ikke gennemfører en påbegyndt uddannelse ville kunne anvise en af de måder, hvorpå man kan sikre en bedre udnyttelse af det eksisterende uddannelsessystem. En sådan påvisning skal dog ikke foretages her.

De resultater, der her skal fremlægges baserer sig på det udsendte spørgeskema. Man har her bl. a. spurgt, hvorledes svarpersonen boede i oktober 1964. Man har opereret med forskellige boligformer, nemlig hos forældre, hos anden familie, på kollegium i lejlighed, på kollegium eller elevhjem i værelse med kost, på kollegium eller elevhjem i værelse uden kost, i lejet værelse, klubværelse, pension, i lejet eller fremlejet lejlighed og andet. Disse vil oftest i det følgende blive slået sammen til tre kategorier, nemlig: hjemmeboende, kollegianere og andre udeboende. Dette er gjort, fordi det i andre undersøgelser, bl. a. Studenterundersøgelsen 1959 (2), er vist, at en opdeling af de studerende i disse kategorier er meget relevant for en række forhold; distinktionen mellem hjemme- og udeboende er den vigtigste, f. eks. for forbrug og erhvervsarbejde, kollegianerne optræder som selvstændig kategori, fortrinsvis fordi denne gruppe repræsenterer dem, der nyder godt af den offentlige støtte, der ydes på boligområdet.

Denne gruppes størrelse og fordeling på en række variable er således af speciel interesse.

I det følgende vil foruden en oversigt over boligforholdene for de fire uddannelsesområder, højere læreanstalter, teknika, seminarier og andet, blive fremlagt et talmateriale der viser, hvorledes de studerende fordeler sig på boligform og en række variable såsom, køn, alder, civilstand og faders sociale status. Desuden vil huslejens størrelse blive belyst.

2. *Boligform i 1964 og udviklingen siden 1959*

I tabel D1 er angivet fordelingen af boligform for studerende ved de fire uddannelsesområder. Det fremgår heraf, at godt 1/3 af samtlige bor hos deres forældre, mens knap 1/3 bor på lejet værelse; lidt over en tiendedel af de studerende bor på en af de tre kollegieformer, hvoraf kollegieværelse uden kost er det mest almindelige; ca. 1/7 bor i lejlighed. De andre boligformer tegner sig for en meget ringe andel af de studerende.

Variationen fra uddannelsesområde til uddannelsesområde er ikke stor. Relativt få teknikumstuderende bor hjemme, mens det modsatte er tilfældet for de studerende der hører til i andre undervisningsinstitutioner. Dette forklares bedst ved, at teknikumstuderende er ældre og derfor hyppigere gift (relativt mange bor i lejlighed), mens de studerende fra gruppen »andet« ofte er ret unge og i gang med ret korte uddannelser.

TABEL D 1

Boligform for studerende (mænd og kvinder) ved højere læreanstalter, teknika, seminarier og andre undervisningsinstitutioner

Boligform pr. 1/10 1964	Højere læreanstalter %	Teknika %	Seminarier %	Andre institutioner %	I alt %
Hos forældre	34	29	34	45	36
Hos anden familie	2	2	2	3	2
På kollegium i lejlighed	2	0	1	0	1
På kollegium på værelse med kost	1	4	2	5	3
På kollegium på værelse uden kost	10	8	7	3	7
I lejet værelse, klubværelse eller pension	31	32	36	27	32
Lejet eller fremlejet lejlighed	16	22	14	12	15
På anden måde	4	3	4	5	4
I alt i %	100	100	100	100	100
Antal oplysninger	2470	402	1107	1057	5036
Uoplyste	2	–	1	1	4
Antal skemaer	2472	402	1108	1058	5040
Antal studerende ca.	26700	4200	11200	11100	53200

Der er meget lidt variation i den andel af de studerende der bor på kollegium.

Blandt de studerende fra de højere læreanstalter og teknika er der forholdsvis flest kollegianere.

Som før omtalt vil de 8 boligkategorier i tabel D 1 i det følgende blive slået sammen til tre hovedkategorier, hjemmeboende, kollegianere og andre udeboende. I tabel D 2 er vist, hvorledes de studerende fordeler sig på disse tre kategorier inden for hvert uddannelsesområde, desuden er medtaget tal fra Studenterundersøgelsen 1959, således at man får mulighed for at belyse udviklingen.

Et par korte bemærkninger om udviklingen fra 1959 til 1964: Studenterundersøgelsen 1959 (2) beskæftigede sig kun med studerende fra de højere læreanstalter. De tal, der kan sammenlignes, er således kolonne 1 og 2 i tabel D 2. Heraf fremgår det, at andelen af hjemmeboende er gået lidt ned, andelen af kollegianere er faldet fra knap en femtedel i 1959 til knap en ottendedel i 1964, og i sammenhæng med nedgangen i de to første grupper er gruppen »andre udeboende« vokset.

At andelen af studerende, der bor på kollegium er faldet, kommer vel ikke som nogen overraskelse. Antallet af unge, der studerer ved de højere læreanstalter er mere end fordoblet siden 1959; en så kraftig forøgelse på et relativt kort tidsrum har ikke kunnet følges op af tilsvarende forøgelser i kollegiebyggeriet. Kollegiesituationen for de højere læreanstalter var således væsentlig bedre i 1959 end i 1964, hvis man mener, at kollegier er ønskværdige som boliger for studerende. Når man samtidig tager i betragtning, at de studerende ved de højere læreanstalter er blandt de bedst stillede kollegiemæssigt set, synes behovet for kollegier at være større end nogen-

TABEL D 2

Boligforhold for studerende ved de højere læreanstalter, teknika, seminarier og andet 1964, samt for de studerende ved de højere læreanstalter 1959

Boligform	1959 Højere læreanstalter %	1964 Højere læreanstalter %	Teknika %	Seminarier %	Andre institutioner %	I alt %
Hjemmeboende	39	36	30	35	48	38
Kollegium	19	13	13	10	9	11
Andre udeboende	42	51	57	55	43	51
I alt	100	100	100	100	100	100
Antal oplysninger	3796	2470	402	1107	1057	5036
Uoplyst	38	2	–	1	1	4
Antal skemaer	3834	2472	402	1108	1058	5040
Antal studerende ca.	10700	26700	4200	11200	11100	53200

sinde, stadig under forudsætning af, at man anser kollegiet for at være en hensigtsmæssig boligform for unge under uddannelse.

Andelen af hjemmeboende er som sagt også gået ned i den her behandlede periode. Dette kan forklares ved to ting, dels de bedre økonomiske vilkår og dels en forandring i den geografiske rekruttering. Det er klart, at hvis andelen af de studerende, der har forældre boende udenfor studiebyen, stiger, så vil andelen af udeboende stige, i hvert fald når kollegiesituationen er, som den er. Det kan nævnes, at den stigende andel udeboende studerende ikke kan forklares ved, at flere af de studerende gifter sig og får lejlighed eller hus at bo i.

3. Boligforhold og køn

Af tabel D 3 fremgår det, at andelen af mænd og kvinder, der er hjemmeboende, kollegianere, og udeboende i øvrigt, er nogenlunde ens. Ved seminarierne bor lidt flere kvinder på kollegium end mænd. I gruppen »andet« bor relativt flere kvinder hjemme; dette skyldes formodentlig, at kvinderne i højere grad end mænd søger de helt korte uddannelser. Hvis man ser på de fire uddannelsesområder under eet, må de forskelle, der er, antages at være uden reel betydning. Helt klart er det, at mænd og kvinder lige hyppigt bor på kollegium.

I de følgende tabeller er distinktionen mellem de fire uddannelsesområder udeladt. Dette er gjort, fordi variationen fra uddannelsesområde til uddannelsesområde er forholdsvis ringe.

TABEL D 3

Studerende ved højere læreanstalter, teknika, seminarier og andre institutioner fordelt på boligform og køn

Boligform pr. 1/10 1964	Højere læreanstalter		Teknika	Seminarier		Andre institutioner		I alt	
	M %	K %	M %	M %	K %	M %	K %	M %	K %
Hjemmeboende	36	36	30	36	34	46	50	37	40
Kollegianere	13	12	13	9	11	9	8	12	11
Udeboende i øvrigt ...	51	52	57	55	55	45	42	51	49
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal oplysninger	1728	742	402	518	589	478	579	3126	1910
Uoplyst	1	1	–	1	–	1	–	3	:
Antal skemaer	1729	743	402	519	589	479	579	3129	1911
Antal studerende ca. ..	18700	8000	4200	5100	6100	5100	6000	33100	20100

TABEL D 4

Studerende fordelt på alder og boligforhold

Boligform pr. 1/10 1964	-19 år	20-21 år	22-24 år	25-29 år	30-34 år	35- år	I alt	Uoplyst alder	Total
Hjemmeboende	65	44	31	15	13	4	38	35	38
Kollegianere	5	10	15	16	4	3	11	15	11
Udeboende i øvrigt ..	30	46	54	69	83	93	51	50	51
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal oplysninger	918	1556	1574	697	129	94	4968	68	5036
Uoplyst	2	–	1	1	–	–	4	–	4
Antal skemaer	920	1556	1575	698	129	94	4972	68	5040
Antal studerende ca. ..	9700	16700	16900	7500	1400	1000			53200

4. Boligforhold og alder

Relationen mellem det at bo hjemme og alder er meget klar, jo ældre de studerende er, jo færre bor hjemme. Af de helt unge (under 19 år) bor 2/3 hjemme, af gruppen over 35-årige bor 1/25 hos familie eller forældre. Dette må siges at være, hvad man ville forvente. Det største frafald i denne gruppe sker i alderen 20–21 år. Denne alderskategori flytter dels på kollegium, dels på lejet værelse. Mellem alderskategorierne 22–24 og 25–29 er der ligeledes stor forskel på andelen af hjemmeboende. Ved 25-års alderen bliver mange gift.

Andelen af kollegianere stiger med alderen indtil en vis grænse (lidt før 30 år), hvorefter procenten af kollegiebeboere falder meget kraftigt. 5 pct. af de helt unge mod knap 1/6 af de 25–29 årige bor på en eller anden form for kollegium, mens kun 3 pct. af de ældste har en kollegiebolig. Denne relation mellem alder og kollegiebolig er helt i overensstemmelse med den optagelsespolitik, kollegierne fører, idet man oftest forlanger, at de studerende skal være nået et stykke ind i studierne, før de kan optages.

Årsagen til, at andelen af kollegianere falder så kraftigt efter det 29. år, må dels søges i, at denne gruppe indeholder personer, der er ekstraordinært længe om deres studium, og som følge heraf må fraflytte kollegiet, dels i at folk gifter sig. Endelig kan grunden være, at den ene af to gifte studerende bliver færdig med uddannelsen, hvorefter man må fraflytte kollegiet, eller at en del i den ældste aldersgruppe har påbegyndt studiet sent, således at de allerede har en lejlighed.

Efter beskrivelsen af relationen mellem alder og de to boliggrupper, hjemmeboende og kollegianere, kan det ikke undre, at andelen af studerende, der er udeboende i øvrigt, stiger med stigende alder. Af de helt unge hører knap 1/3 til denne gruppe, mens over 90 pct. af de ældste hører hjemme her.

5. *Boligforhold og ægteskabelig stilling*

Når man skal se på relationen mellem ægteskabelig stilling og boligforhold, er det som nævnt relevant at opdele de gifte studerende i to grupper nemlig ægtepar, hvor begge studerer, og øvrige gifte, hvor den ene af parterne er under uddannelse. Denne distinktion er vigtig, da disse to grupper adskiller sig på en række punkter. Ægteskaber, hvor begge studerer, har lettere adgang til at blive optaget på de kollegier, der optager gifte. På den anden side er deres betalingsevne ofte ringere end, hvor den ene af parterne er ude i erhverv. Man må således forvente, at relativt flere ægtepar, hvor begge studerer, bor på kollegium, og relativt flere af de øvrige gifte er udeboende i øvrigt. Endelig kan man forvente, at de »gifte i øvrigt« gennemsnitligt betaler højere husleje end gifte, hvor begge studerer. Der er ingen grund til at forvente særlig stor forskel i andelen af hjemmeboende i de to grupper gifte.

Af tabel D 5 fremgår det, at ovenstående betragtninger for de gifte studerende stort set holder stik. En ret ringe andel af de gifte er hjemmeboende, dog er en dobbelt så stor andel af de gifte, hvor begge studerer, hjemmehørende i denne gruppe. Dette skal formodentlig forklares ved, at denne gruppe gifte er ringere økonomisk stillet end andre. 6 pct. af samtlige gifte bor på kollegium, men godt 1/10 af de gifte, hvor begge studerer, mod 1/25 af de øvrige gifte, hører til i denne gruppe. Det skal dog i denne forbindelse bemærkes, at de skønsmæssigt 320 studerende, som er gift med en anden studerende, og som bor på kollegium, i stort omfang er gift med hinanden. Så det drejer sig om noget mindre end 200 ægtepar og et tilsvarende antal kollegieboliger. Af de gifte i øvrigt, bor skønsmæssigt 250

TABEL D 5

Studerende ved højere læreanstalter, teknika, seminarier og andre institutioner fordelt på boligforhold og ægteskabelig stilling

Boligform pr. 1/10 1964	Ugift %	Gift m. stud. %	Gift i øvrigt %	I alt gifte %	Forhen gifte %	I alt %	Uoplyst %	Total %
Hjemmeboende	46	5	3	3	13	38	40	38
Kollegianere	12	10	4	6	10	11	20	11
Udeboende i øvrigt .	42	85	93	91	77	51	40	51
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal oplysninger ..	4037	302	593	895	47	4979	57	5036
Uoplyst	2	0	2	2	0	4	0	4
Antal skemaer	4039	302	595	897	47	4983	57	5040
Antal studerende ca.	43200	3200	6300	9500	500			53200

studerende på kollegium, og disse ægtepar besætter altså godt 250 kollegieboliger. Som forventet bor en meget stor andel af de gifte hverken hjemme eller på kollegium, 9/10 af samtlige og lidt flere af de gifte iøvrigt end af gifte, hvor begge studerer, tilhører gruppen udeboende i øvrigt.

Af de ugifte bor knap halvdelen hjemme, knap 1/8 på kollegium og 2/5 af udeboende i øvrigt. Som det fremgår af tabellen, er der kun regnet med, at ca. 500 studerende er separeret eller har været gift tidligere. I denne gruppe, der betegnes forhen gifte, er der kun 47 observationer, og disse personers boligforhold ligner mere de giftes end de ugiftes, hvilket man vel også ville forvente.

6. *Boligforhold og faders sociale status*

Man har i andre dele af undersøgelsen (5) lagt vægt på at undersøge betydningen af de studerendes sociale oprindelse. For at undersøge om social oprindelse kan siges at have nogen indflydelse på boligforholdene, har man opstillet tabel D 6. Det mål, der her er anvendt for social oprindelse, er Svalastogas prestigeskala gående fra 1–9 nærmere beskrevet i rapporten om social oprindelse (5). Her er statuslag 1–4 (højest) og 8–9 (lavest) slået sammen da meget få personer befinder sig i disse socialgrupper.

Man skulle vente, at andelen af hjemmeboende falder med faldende status, hovedsageligt fordi forældre bor bedre og har mere plads, jo højere den sociale status er.

Som det fremgår af tabellen holder ovennævnte formodninger ikke helt stik. Der synes at være en tendens til, at andelen af hjemmeboende er ret høj for statuslag 1–4 (knap halvdelen er hjemmeboende), derefter falder denne andel for at nå minimum for statuslag 6, hvor 1/3 bor hjemme,

TABEL D 6

Boligforhold for de studerende fordelt efter faderens sociale status

Boligform pr. 1/10 1964	Faders sociale status				
	1–4 %	5 %	6 %	7 %	8–9 %
Hjemmeboende	46	40	34	37	41
Kollegium	12	9	12	11	10
Udeboende i øvrigt	42	51	54	52	49
I alt	100	100	100	100	100
Antal oplysninger	1093	881	1938	735	313
Uoplyst	–	–	1	2	–
Antal skemaer	1093	881	1939	737	313
Antal studerende ca.	11700	9500	20800	7900	3300

hvorefter en svag stigning i andelen af hjemmeboende finder sted, således at godt 2/5 af de hvis fædre hører til i statuslag 8–9 bor hjemme.

Det kan forekomme uventet, at en ret høj andel af de studerende fra de dårligt stillede statuslag er hjemmeboende. Dette kan dels skyldes, at denne gruppe er så dårligt økonomisk stillet, at de ikke har råd til at bo andre steder, dels kan det skyldes en forskel i den geografiske rekruttering. Hvis en stor andel af de studerende, hvis fædre hører til i disse statuslag, har deres hjem i studiebyen, samtidig med at en stor andel af de mellemste statuslag har forældre, der bor udenfor studiebyen, må sammenhængen mellem det at bo hjemme og social oprindelse blive som den her fundne.

De variationer, der er mellem faders sociale status og kollegiebolig, er usystematiske og indbyder ikke til nærmere fortolkning. Dette er vel udtryk for at de fleste kollegier tager studerende ind efter en række kriterier, der ikke hænger sammen med social oprindelse.

7. *Huslejens størrelse*

Efter den foranstående gennemgang af boligformerne går man i tabel D 7 over til at se på udgifterne til bolig.

TABEL D 7

Studerende fordelt efter ægteskabelig stilling og månedlig husleje

Månedlig husleje kr.	Ugifte udeboende %	Gifte med stud. %	Gifte m. ikke stud. %	I alt %
0– 99	33	16	11	27
100–199	55	29	28	48
200–299	9	28	24	13
300–399	2	14	17	6
400–499	1	7	8	3
500–599	0	3	6	2
600–699	0	2	3	1
700–799	0	0	1	0
800–899	0	0	0	0
900–	0	1	2	0
I alt	100	100	100	100
Gennemsnitlig månedlig husleje kr.	125[1])	245[2])	278[2])	172[2])
Antal oplysninger	2101	296	583	2980
Uoplyst	76	6	12	94
Antal skemaer	2177	302	595	3074
Antal studerende ca.	23300	3200	6300	32800

[1]) Beregnet på grundlag af de enkelte oplysninger.
[2]) Beregnet på grundlag af grupperede fordelinger.

De hjemmeboende ugifte studerende er ikke medtaget i tabel D 7, idet de studerende i denne ret store gruppe som regel ikke betaler husleje, og hvis de gør, er det ofte en husleje, der kun kan opfattes som symbolsk (6).

1/3 af de ugifte udeboende betaler under 100 kr. om måneden i husleje og over halvdelen betaler mellem 100 og 200 kr. En forsvindende lille andel af denne gruppe studerende betaler over 500 kr. om måneden.

De gifte, hvor begge studerer, (gifte med stud.) betaler mere i husleje end de ugifte. De får som regel også mere for pengene. 1/6 af denne gruppe betaler under 100 kr., mellem 1/3 og 1/4 betaler mellem 100 og 200 kr., og en tilsvarende andel betaler mellem 200 og 300 kr. Knapt 7 pct. af denne gruppe betaler over 300 kr. om måneden.

Af de gifte i øvrigt (gifte med ikke stud.) betaler godt 1/10 under 100 kr., mellem 1/3 og 1/4 mellem 100 og 200 kr., og knap 1/4 mellem 200 og 300 kr. om måneden i husleje. Over 1/10 af denne gruppe må betale over 500 kr. om måneden i husleje. Antagelsen om, at denne gruppe bor dyrere end de gifte, hvor begge studerer, må således siges at være bekræftet.

For at få et samlet overblik over, hvorledes relationen mellem civilstand og huslejens størrelse er, har man beregnet den gennemsnitlige husleje for hver af de tre grupper ved at tage et simpelt gennemsnit. Resultatet fremgår af tabel D 7 nederst. Det ses heraf, at den månedlige husleje er lavest for de ugifte udeboende og højst for de gifte, hvor kun den ene part studerer.

For de ugiftes vedkommende skal huslejen i forskellige hovedlandsdele undersøges nærmere. Det gøres i tabel D 8, hvori der samtidigt foretages en sammenligning af kollegianere og andre udeboende.

Det ses, at der kun er små variationer i kollegianernes gennemsnitlige husleje forskellige steder i landet, medens der synes at være en tendens

TABEL D 8

Den gennemsnitlige månedlige husleje for ugifte kollegianere og andre ugifte udeboende fordelt efter uddannelsesinstitutionens beliggenhed

Institutionens beliggenhed	Gennemsnitlig mdl. husleje		Antal oplysninger	
	Kollegianere kr.	Andre kr.	Kollegianere	Andre
Københavnsområdet	123	149	219	725
Ålborg, Århus og Odense	112	116	121	470
Provinsbyer med over 12000 indbyggere	114	104	61	270
Øvrige land	123	91	76	157
I alt	119	126	477	1622
Antal studerende ca.			5300	18000

for de øvrige ugifte udeboende i retning af mindre husleje i mindre urbaniserede områder.

Derudover må det fastslås, at der er en mindre, men ikke særlig betydningsfuld, forskel på landsgennemsnittet af den månedlige husleje for henholdsvis ugifte kollegianere og andre ugifte studerende.

Ved sammenligning med tallene fra Boligundersøgelsen 1963 (4) har man konstateret en god overensstemmelse. Den gennemsnitlige husleje for ugifte kollegianere ved højere læreanstalter i Københavnsområdet blev opgjort til 112 kr. De øvrige ugifte studerendes husleje blev beregnet til ca. 143 kr.

Man kan således konstatere en moderat stigning i den pris, de studerende i København betaler for bolig (oftest værelse) m. v., fra gennemsnitlig 143 kr. i 1963 til gennemsnitlig 149 kr. i 1964. Måske kan man også konstatere, at kollegianerne, der studerer ved højere læreanstalter i København gennemsnitligt betaler lidt mindre i husleje end andre københavnske kollegianere, fordi der er en noget større forskel (11 kr.) på Boligundersøgelsens tal (112 kr.) og de 123 kr. i tabel D 7. I det følgende afsnit om de studerendes udgifter har man desuden påvist en god overensstemmelse mellem interviewundersøgelsens resultater og de her meddelte resultater fra postspørgeundersøgelsen (tabel E 3). Denne gode overensstemmelse mellem to postspørgeundersøgelser (Boligundersøgelsen 1963 er også en postspørgeundersøgelse) og en interviewundersøgelse giver grundlag for en formodning om, at man har opnået et resultat, der både er pålideligt og gyldigt, sådan at man også i fremtiden vil få samme resultat ved at anvende forskellige metoder på samme tid, og at oplysningerne vedrører nogle udgifter som ganske vist dækker over så forskelligartede emner som betalingen for værelser eller lejligheder (måske med, måske uden lys og varme), men som alligevel er sammensat på en sådan måde, at strukturen i gruppens samlede udgifter bevares.

En lignende formodning har man ikke grundlag for at fremsætte om de gifte studerendes husleje. Det skyldes navnlig, at spørgsmålet i postspørgeskemaet ikke har været tilstrækkeligt specificeret til at få præcise oplysninger om, hvorvidt udgifter til andet end bolig, navnlig varme, er blevet includeret i huslejen (tabel E 4). Man skal derfor undlade yderligere kommentarer her.

8. Sammenfatning

Der viser sig at være en klar og kraftig sammenhæng mellem aldersgruppe og boligform: Højere alder, færre hjemmeboende. Undersøgelsen giver hermed et statisk billede af de enkelte studerendes fraflytning fra hjemmet og tilflytning til værelse, samt senere, tilflytning til lejlighed eller

hus. Deles de studerende efter ægteskabelig stilling, viser der sig, som man kunne vente, klare forskelle mellem de ugiftes og de giftes fordeling efter boligform, fordi ægteskabets indgåelse i almindelighed medfører en flytning; fra hjemmet eller lejet værelse til egen lejlighed eller hus. Men denne sammenhæng er så at sige involveret i sammenhængen mellem alder og boligform på grund af sammenhængen mellem alder og ægteskabelig stilling.

Der er ikke konstateret nogen forskel i boligformerne for studerende mænd og studerende kvinder. Den konstaterede forskel mellem boligformerne for studerende ved forskellige uddannelsesinstitutioner må formentlig skyldes den forskellige aldersfordeling ved disse institutioner.

Om boligudgiften har man i postspørgeskemaet kun fået brugbare oplysninger for de ugifte udeboendes vedkommende. Det viser, at den gennemsnitlige leje af kollegieværelser er stort set den samme i landets forskellige egne, og lige så stor som den gennemsnitlige boligudgift for andre ugifte udeboende studerende. Derimod varierer boligudgiften for disse sidstnævnte studerende med urbaniseringsgraden i det område, hvor uddannelsesinstitutionen ligger.

I Studenterundersøgelsen 1959 konstaterede man at ca. 2000 kollegiebeboere studerede ved højere læreanstalter i København og Århus. I efteråret 1964 var der ca. 3500 kollegiebeboere blandt de studerende ved disse institutioner. På de uddannelsessteder der er omfattet af denne undersøgelse studerer knap 6000 kollegiebeboere, heraf er ca. 600 gifte og disse besætter ca. 450 kollegieboliger, fordi knap 300 er gift med hinanden.

E. DE STUDERENDES MÅNEDLIGE UDGIFTER

OVE PER HENNINGSEN

1. Formål og metode

I dette afsnit skal man først og fremmest analysere sammenhængen mellem de studerendes udgifter og let målelige størrelser som alder, køn, ægteskabelig stilling og lignende.

Analyseresultaterne har imidlertid mange anvendelser, f. eks. kan de benyttes af de bevilgende myndigheder til at fastslå om nogle af de konstaterede sammenhæng er relevante for at differentiere mellem forskellige grupper af studerende, hvis man som retningslinie for tilskudsordninger vil fastslå de studerendes »nødvendige« studie- og leveomkostninger.

Et forsøg på at beregne sådanne nødvendige omkostninger blev i 1960 gjort af udvalget vedrørende de studerendes og videnskabsmændenes øko-

nomiske vilkår. En detaljeret redegørelse for disse beregninger foreligger i kapitel 7 og bilag 3 i udvalgets betænkning I. (7).

Sådanne beregninger bliver let normgivende for politiske beslutninger, og dette kan også forventes for de analyseresultater, der skal præsenteres her. Det er derfor nødvendigt at ledsage resultaterne med en omtale af de begreber og den metode, der er anvendt i undersøgelsen. Man har derfor i det følgende punkt 2 ret indgående gennemgået materialet og undersøgt resultaternes pålidelighed.

Hermed er man inde på et andet formål med undersøgelsen. Man har ønsket at undersøge, i hvilket omfang man kan indsamle et pålideligt og gyldigt materiale om økonomiske forhold ved at stille meget enkle spørgsmål i et postspørgeskema.

Dette formål tilgodeser bl. a. et administrativt behov. Det er dyrt og tidskrævende at gennemføre en omfattende interviewundersøgelse, og det ville derfor være hensigtsmæssigt, hvis man med udgangspunkt i den nu foretagne interviewundersøgelse kunne få enkelte oplysninger suppleret eller korrigeret ved en postal rundspørge, når der viser sig et aktuelt behov for det.

Man har her anvendt den metode at indhente to sæt oplysninger om de studerendes samlede månedlige udgifter og huslejens størrelse, det første sæt blev indhentet ved et postspørgeskema og det andet sæt ved interview med en del af personerne. Samme metode blev anvendt ved Studenterundersøgelsen 1959, og man lovede i rapporten at vende tilbage til spørgsmålet om sammenligneligheden mellem de resultater, man dengang kom til, dels ved oplysningerne fra postspørgeskemaet, dels ved oplysningerne fra interviewingen.

Erfaringen fra såvel 1959 som 1964 er, at den totale udgift for de studerende, beregnet på grundlag af oplysningerne fra interviewingen, er væsentligt højere (14 pct. i 1959 og 20 pct. i 1964) end den totale udgift beregnet på grundlag af oplysningerne fra postspørgeskemaet. Under punkt 2 gøres nøjere rede for resultaterne. Man har imidlertid såvel i 1959 som denne gang taget det standpunkt, at resultaterne fra interviewene er et mere gyldigt udtryk for udgifterne end postspørgseskemaernes resultate, fordi svarpersonerne ved interviewing er mere motiveret til at opgøre deres udgifter nøjagtigt, dels er udgifterne blevet specificeret på de enkelte poster, dels er personerne samtidigt blevet spurgt om deres indtægter og bedt om at korrigere, hvis der var over 10 pct. forskel på debet- og kreditsiden.

Ved bearbejdningen af de økonomiske oplysninger har det været nødvendigt at opdele materialet efter de studerendes ægteskabelige stilling og for de ugiftes vedkommende efter, hvorvidt de var hjemmeboende eller ej, fordi der, som anført nedenfor, er forskel på, hvad man forstår ved, og hvad man kan opgøre som udgifter i de hovedgrupper, der derved fremkommer.

Fordelingen af de studerende i efteråret 1964 på disse grupper fremgår af følgende oversigt:

Hovedgruppe	Antal ca.	Pct.
Ugifte:		
Hjemmeboende	19900	37
Udeboende	23300	44
Gifte	9500	18
Forhen gifte	500	1
I alt	53200	100
Antal oplysninger		4981
Uoplyst		59
Antal skemaer		5040

De tre hovedgrupper er alle så betydelige, at ingen af dem kan siges at være mere typisk end de to andre. Endvidere må man ved bedømmelsen af de følgende resultater være opmærksom på, at undersøgelsen er et øjebliksbillede (nogle måneder i efteråret 1964) af en befolkningsgruppe i udvikling. Det er ikke nødvendigvis sådan, at en person ved studietidens begyndelse indplaceres i en bestemt gruppe efter ægteskabelig stilling/bolig og forbliver der til studiet er afsluttet. Det gælder formentlig en stor del af de studerende, at samme person i løbet af studietiden gennemlever en kortere eller længere tid i hver af grupperne. Og på ethvert tidspunkt er der mange studerende, hvis udgifter i høj grad er påvirket af, at de befinder sig under overgang fra en gruppe til en anden. Udgifterne påvirkes af den midlertidige opsparing eller gældsætning, der kendetegner overgangene.

Denne opdeling af de studerende er dog først og fremmest nødvendig, fordi begrebet udgift dækker noget forskelligt i de tre grupper.

For alle grupperne har man tilstræbt at opgøre de kontante udbetalinger, som den studerende har haft, inden for et bestemt tidsrum. Men disse udbetalinger er naturligvis afhængig af den grad af pengeøkonomi, som den studerende har i sit forbrug, og den grad af forbrugsfællesskab, den studerende har med andre.

Sådanne modifikationer gælder praktisk taget ikke for ugifte udeboende studerende. Den naturaløkonomi, der ligger i »pakker hjemmefra«, enkelte måltider og eventuelt lidt tøjvask påvirker ikke de kontante betalinger i denne gruppe væsentligt. Anderledes med de ugifte hjemmeboende, de lever under alle former for blanding af penge- og naturaløkonomi. Lige fra fuldt forbrugsfællesskab med familien uden betaling overhovedet til delvist forbrugsfællesskab i mindst muligt omfang og betaling til familien. Bolig-

forbruget må jo efter definitionen under alle omstændigheder være fælles.

Heller ikke for de gifte kan man opnå en fornuftig og ensartet opgørelse af det forbrug, der specielt vedrører den studerende. For at få et ensartet sammenligningsgrundlag inden for gruppen er man nødt til at opgøre udgifterne for hele forbrugsfællesskabet, der i dette tilfælde består af den studerende, dennes ægtefælle og eventuelle børn.

2. *Materialet*

a. Besvarelsesprocent og fortolkning af bortfald.

Selvom der er 5040 postspørgeskemaer til at repræsentere 53.200 studerende, således at besvarelsesprocenten af 10 pct.'s udvalget er meget nær 95 pct., er ikke alle skemaer fuldstændigt udfyldt. Det er helt klart, at det økonomiske spørgsmål for de fleste har været det vanskeligste at besvare. Spørgsmålet er blevet anset for meningsløst af mange hjemmeboende studerende. I tabel E 1 er den specielle besvarelsesprocent for spørgsmål 8 om månedlig udgift opgjort.

Besvarelsesprocenten for de ugifte hjemmeboende er væsentligt lavere end besvarelsesprocenten for de to andre hovedgrupper. Dette skyldes ikke, at der er indkommet færre skemaer i denne gruppe, men at flere er ubesvaret for det økonomiske spørgsmåls vedkommende.

Sammenlagt for de gifte og ugifte udeboende studerende har man modtaget svar fra 88 pct. af de udvalgte studerende. De 6 pct.'s bortfald skyldes, at skemaet aldrig er kommet tilbage, medens de andre 6 pct.'s bortfald vel hovedsagelig skyldes manglende villighed til at besvare spørgsmål om økonomi.

TABEL E 1

Antal svar på spørgsmålet om månedlig udgift fordelt på hovedgrupper af studerende

Hovedgruppe	1 Antal studerende	2 Antal skemaer	3 Antal svar på spm. 8	4 Svar pct. $\frac{\text{kol. 3}}{\text{kol. 1}} \times 1000$
Ugifte:				
Hjemmeboende	19900	1862	1503	76
Udeboende	23300	2177	2019	87
Gifte	9500	897	863	91
I alt	52700	4936	4385	83
Forhen gifte	500	47		
Uoplyst		57		
Total	53200	5040		

Man skulle mene, at villigheden til at besvare økonomiske spørgsmål snarere var større end mindre hos de ugifte hjemmeboende, fordi de kontante udbetalinger er af mindre betydning i denne gruppe, navnlig for relationerne til offentlige myndigheder. Antager man, at de første 12 pct.'s bortfald af besvarelser om ugifte hjemmeboende studerendes økonomi skyldes samme årsager som de 12 pct.'s bortfald i de andre grupper, må man søge en særlig fortolkning af de sidste 12 pct.'s bortfald. En mulighed er, at de studerende har erkendt, at det er umuligt, at give svaret et meningsfuldt indhold og undladt at svare overhovedet, men at de økonomiske vilkår for disse studerende er præcis de samme som vilkårene for de øvrige ugifte hjemmeboende. En anden mulighed er, at disse 12 pct. af de ugifte hjemmeboende studerende ikke har udfyldt svarrubrikken for at angive, at de ingen udgifter havde i efteråret 1964, så svaret er 0 kr.

Den første fortolkningsmulighed er simpelthen den sædvanlige antagelse, man gør for en undersøgelses bortfald, og denne antagelse er da også gjort her. En følge heraf bliver f. eks. at beregningen af de ugifte hjemmeboendes samlede månedlige udgift foretages ved at multiplicere den gennemsnitlige månedsudgift fra besvarelserne, ca. 420 kr., med antallet af ugifte hjemmeboende studerende ca. 19.900, hvilket giver ca. 8,36 mill. kr.

Bruger man den anden fortolkningsmulighed, medfører det i ovenstående eksempel at man går ud fra, at yderligere 12 pct. eller ca. 2.400 studerende ingen udgifter (kontante udbetalinger) har og skønnet over den samlede månedlige udgift går ned med ca. 2.400 × 420 kr. = ca. 1 mill. kr. til ca. 7,33 mill. kr.

b. De studerendes fordeling på hovedgrupper i 1959 og 1964

En sammenligning af den totale udgiftssum fra Studenterundersøgelsen 1959 med den totale udgiftssum ved denne undersøgelse kan kun foretages med nogen mening, hvis de studerendes fordeling efter hovedinddelingen ægteskabelig stilling/bolig er den samme i de to undersøgelser. Denne betingelse må være opfyldt, fordi udgifternes begrebsmæssige indhold er forskelligt i de tre hovedgrupper, jvf. side 48. Dette undersøges i tabel E 2.

Tabellen viser, at de studerende ved Studenterundersøgelsen 1959 var fordelt på præcis samme måde efter ægteskabelig stilling og boligforhold, som de studerende ved Uddannelsesundersøgelsen 1964 er. Dette kunne man næppe forvente a priori. Personkredsen i 1964 er 5 gange så stor som i 1959 og består kun for halvdelens vedkommende af personer, der ville opfylde kriterierne for at blive udtaget i 1959. Denne halvdel af personkredsen i 1964 kaldes i det følgende ofte »1959-populationen«. Den anden halvdel af personerne i 1964 kommer fra studier, der i opbygning og rekruttering er væsensforskellig fra de studier, personerne i 1959-undersøgelsen frekventerede. Det er derfor overraskende, at de to undersøgelsesmaterialer

TABEL E 2

Beregnet antal studerende ved Uddannelsesundersøgelsen 1964 og Studenterundersøgelsen 1959 fordelt efter ægteskabelig stilling og boligforhold

Hovedgruppe	Antal		Relativt antal	
	1964 ca.	1959 ca.	1964 %	1959 %
Ugifte:				
Hjemmeboende	19900	4110	37	38
Udeboende	23300	4600	44	43
Gifte	9500	1990	18	19
Forhen gifte	500		1	
I alt	53200	10700	100	100
Antal skemaer	5040	3834		

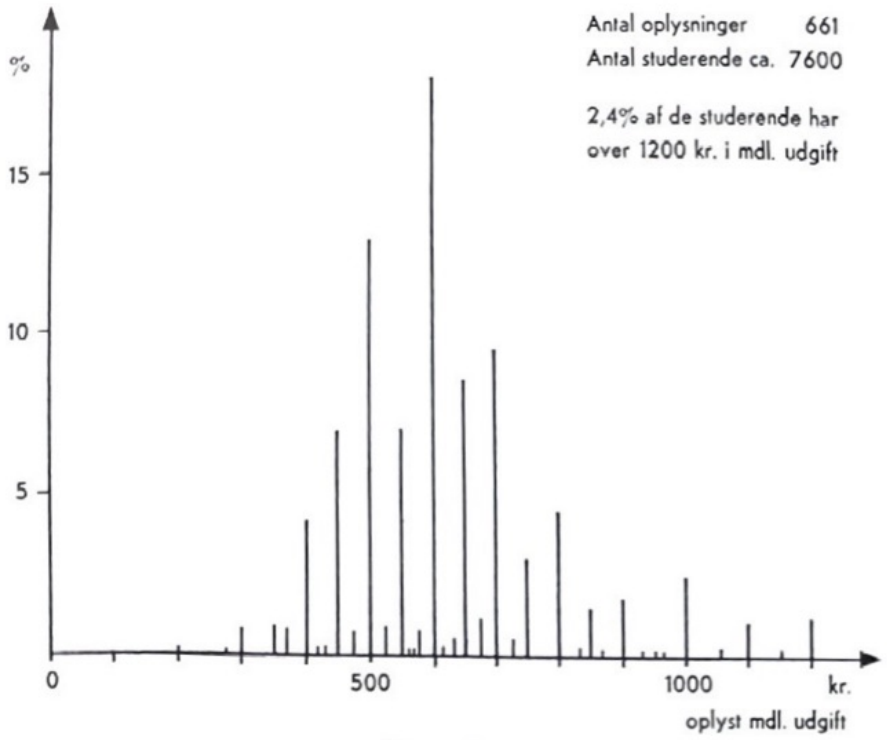
er homogene, når de fordeles efter et kriterium som ægteskabelig stilling/bolig. Men det er helt klart, at denne homogenitet ikke kan fortolkes som en stabil struktur ved en hvilken som helst persongruppe, der kan betegnes som »studerende«. Dette ses af tabel D 2 i afsnittet om boligforhold. Dér er de studerende fordelt efter boligforhold og uddannelsesinstitution, men ikke efter civilstand, og det viser sig, at andelen af hjemmeboende varierer fra 30 pct. ved teknika (ca. 4.200 studerende) til gennemsnitlig 48 pct. ved »andre uddannelser« (ca. 11.100 studerende). Da kun 1 pct. af samtlige studerende både er gift eller forhen gifte og hjemmeboende kan tallene umiddelbart sammenlignes med andelen af ugifte hjemmeboende.

c. De enkelte oplysningers nøjagtighed

Det kan næppe undre, at spørgsmålet om den gennemsnitlige månedlige udgift i postspørgeskemaet fortrinsvis er besvaret med runde tal. Der kan næppe heller blive stor uenighed om fortolkningen af dette forhold. Svarpersonerne har hermed vist, at de kun oplyser et skøn over deres månedlige udgifter, og at skønnet kun er angivet med f. eks. 50 eller 100 kr.'s nøjagtighed. Når en svarperson omvendt anfører, at den gennemsnitlige månedlige udgift er 729 kr., må man gå udfra, at man har fået oplyst et regnskabstal for den indtil svartidspunktet forløbne del af efteråret 1964.

Til illustration af dette bringes det efterfølgende stavdiagram. Eksemplet vedrører kun en mindre gruppe af de studerende.

Det viser sig, at over halvdelen af beløbene (ca. 58 pct.) er delelige med 100 kr., og at 7/8 er delelige med 50 kr. Den resterende ottendedel af beløbene er i overvejende grad delelig med 25 kr. 13 pct. af de 661 studerende, som diagrammet omfatter, har oplyst, deres udgift er 500 kr., 7 pct., at den er 550 kr., og 18 pct. at den er 600 kr. Man må antage, at disse 38

Figur E 1

Oplysningerne i spørgeskemaet om den månedlige udgift for ugifte udeboende studerende ved universitet og højere læreanstalter i København (1959-population)

pct. af de studerende (+ 3,5 pct., der har oplyst skæve beløb mellem 500 og 600 kr.), har udgifter fra noget mindre end 500 kr. til noget mere end 600 kr., og at de »rigtige« udgiftsbeløb spreder sig i intervallet. Det ville være forkert at påstå, at observationerne gav grundlag for en antagelse om, at færre studerende havde månedlige udgifter omkring 550 kr., end omkring 500 kr. eller 600 kr. Det er mere rimeligt at antage, at usikkerheden på den enkelte oplysning er af en sådan størrelse, at udgifterne fordeler sig forholdsvis jævnt, med svage stigende eller faldende tendenser inden for 100 kr.s intervaller.

Derfor har man heller ikke i det følgende afbildet udgiftsdiagrammerne som stavdiagrammer, men som histogrammer, som viser, hvor stort en del af observationerne der ligger i et bestemt udgiftsinterval, men ikke hvordan de enkelte observationer er placeret inden i intervallet. Bearbejdsningsteknikken (hulkort) har gjort det mest hensigtsmæssigt at gøre intervalgrænserne delelige med 100 kr., og intervallet lukket for neden, eksempelvis ved at lægge et interval fra og med 500 kr. til og med 599 kr. Man har imidlertid ved tegning af diagrammerne korrigeret grænserne 25 kr. nedefter af hensyn til hen her viste diskontinuitet (eller usikkerhed) i enkeltoplysningerne. Det må dog straks bemærkes, at den korrektion efter intervieweroplysningerne, der omtales under næste punkt af dette afsnit, er af væsentlig større betydning.

Til slut skal man gøre opmærksom på, at de oplysninger der er fremkommet ved interviewing ikke viser en lignende diskontinuitet. Den samlede månedlige udgift fra interviewundersøgelsen fremkommer som et beregningsresultat af udgifter, der er oplyst såvel på måneds- som på årsbasis og er derfor ikke koncentreret på runde tal.

d. Pålideligheden af en postspørgeundersøgelse set i lyset af en interviewerundersøgelse

Et formål med de to økonomiske spørgsmål i postspørgeskemaet har som tidligere omtalt været at undersøge pålideligheden af en postskemaundersøgelse.

Det mest enkle og sikreste resultat er fremkommet ved sammenligningen mellem boligudgiften for forskellige grupper af studerende i nedenstående tabel.

Der er en særlig god overensstemmelse mellem boligudgiften for ugifte udeboende i de to undersøgelser. Derimod er overensstemmelsen mindre god for de gifte. Dette skyldes formentlig, at der er fuld overensstemmelse mellem definitionerne på boligudgiften for de ugifte udeboende i de to undersøgelser, medens dette ikke er tilfældet for de giftes vedkommende.

Man må gå ud fra, at de ugifte har svaret på spørgsmålet om husleje efter samme principper som intervieweroplysningerne er bearbejdet. Ved bearbejdningen af interviewerskemaerne blev det nødvendigt at sammenfatte udgiften til bolig, brændsel og lys, fordi det kun i meget få tilfælde var muligt at specificere denne »husleje« på de enkelte poster. De fleste ugifte studerende, der har besvaret postspørgeskemaet, må have gjort noget lignende og oplyst den udgift til bolig og andre ydelser, der betales samtidigt.

Ved interviewingen af de gifte, der jo som oftest bor i lejlighed eller eget hus har det derimod i vidt omfang været muligt at fordele udgifterne til bolig, varme og lys på de enkelte poster. Ved bearbejdningen har man yderligere i de tilfælde, hvor kun den samlede udgift til bolig og varme, evt. lys, forelå, fordelt udgifterne i overensstemmelse med den fordeling, der

TABEL E 3

Oplysninger om boligudgiften indhentet ved postspørgeskema sammenlignet med oplysninger om boligudgiften indhentet ved interviewing

Gennemsnitlig husleje for	Postspørgeskema	Interview	
		Bolig	Brændsel og belysning
	kr.	kr.	kr.
Ugifte udeboende	125	123	
Gifte	270	241	57

er konstateret for de øvrige studerende i gruppen. De 241 kr. i boligudgift og de 57 kr. i udgift til lys og varme, som er anført i tabel E 3, er således fremkommet dels direkte på grundlag af specificerede oplysninger, dels indirekte ved fordeling af en samlet udgiftssum.

Til belysning af sammenligneligheden med postspørgeskemaet kan man konstatere, at den gennemsnitlige husleje, der er beregnet af postspørgeskemaerne, stort set er middeltallet mellem boligudgiften alene og boligudgifter med brændsel og lys. Der er dog næppe grund til at tro, at de gifte studerendes oplysninger i postspørgeskemaet, er mindre pålidelige end de ugifte studerendes. Men for de giftes vedkommende har det simpelt hen været sådan, at nogle har oplyst huslejen incl. varmebidrag, medens andre har oplyst huslejen excl. varmebidrag eller brændselsudgift. Der er hermed dokumenteret, at man ikke får boligudgiften tilstrækkeligt oplyst ved at spørge på den mest simple måde og anvende den mest simple teknik. Man må specificere spørgsmålet.

Derimod viser den gode overensstemmelse mellem de ugiftes boligudgifter m. v. ved de to undersøgelser, at kontraktligt fastsatte udgifter oplyses med samme præcision ved en postal rundspørge som ved interviewing.

Billedet er noget anderledes og fortolkningen betydeligt mere kompliceret, når man ser på spørgsmålet om de månedlige udgifter. Sammenligningen mellem oplysningerne fra postspørgeskemaet og interviewskemaet er i følgende tabel foretaget for nogle relevante grupper.

Det viser sig, at interviewundersøgelsens beregnede totale månedlige udgift er ca. 20 pct. større end skønnet over det samme tal, når det beregnes på grundlag af de direkte oplysninger fra postspørgeskemaerne.

Denne forskel er imidlertid ikke lige stor for alle undergrupper. Det fremgår af tabellen, at der er praktisk taget overensstemmelse mellem den gen-

TABEL E 4

Oplysning om gennemsnitlig månedlig udgift indhentet ved postspørgeskema sammenlignet med månedlig udgift beregnet af oplysninger indhentet ved interview

Gennemsnitlig månedlig udgift	Postsp. 1 kr.	Interv. 2 kr.	Indeks $\frac{\text{kol. 2}}{\text{kol. 1}} \times 100$
Ugifte:			
Hjemmeboende	357	422	118
Udeboende	580	704	121
Gifte:			
med studerende	1263	1296	103
med andre	1525	1874	123

nemsnitlige månedlige udgift beregnet af interviewoplysningerne og gennemsnittet af postspørgeoplysningerne for de gifte, hvis ægtefælle også er studerende.

Endvidere tyder en grov sammenligning af fordelingerne på, at en forhøjelse af intervalgrænserne i fordelingerne af studerende efter udgiften i postspørgeskemaet kun giver usystematiske afvigelser fra fordelingerne af studerende efter den beregnede udgift fra interviewundersøgelsen, for så vidt angår ugifte hjemmeboende og samtlige gifte studerende. For de ugifte udeboendes vedkommende konstaterer man, at fordelingerne efter månedlig udgift fra de to undersøgelser følger hinanden i de laveste og typiske udgiftsintervaller, medens forskellene i de højere udgiftsintervaller forsvinder, når intervalgrænserne i fordelingen efter postspørgeskemaoplysningerne forhøjes.

Ægtepar, hvor begge ægtefæller studerer, og ugifte udeboende med lave udgifter er vel de to studentergrupper, der lever under mest stramme økonomiske forhold, og det må være rimeligt at antage, at personer, der lever under sådanne forhold, nødvendigvis til daglig fører en sådan kontrol med deres udgifter, at de til enhver tid og uden større regnearbejde kan give præcise oplysninger om disse udgifter. Andre studerende, for hvem midlerne ikke er slet så karrige, bliver derimod først selv opmærksom på udgifternes samlede størrelse, når de som i interviewundersøgelsen »tvinges« til samtidigt at redegøre for anvendelsen af deres indkomst og forbrug af lånte eller andre midler.

Konklusionen på dette må være, at man ikke ved et enkelt spørgsmål i en postal rundspørge kan få et gyldigt udtryk for studerendes samlede udgift, men der skulle næppe være noget i vejen for, at man ved en postspørgeundersøgelse kunne indhente økonomiske oplysninger fra studerende, når de i skemaet blev opfordret til at opstille et fuldstændigt regnskab over deres udgifter og disses finansiering. Dette gjorde man ved studenterundersøgelsen i Århus i 1953 (8).

Konsekvensen har været, at man i den præsentation af analyseresultaterne, der bringes i det følgende, har korrigeret intervalgrænser og gennemsnitstal fra postspørgeundersøgelsen med et tillæg på ca. 20 pct., undtagen for de gifte studerende, hvis ægtefælle også studerer. Tallene bringes derfor med højst 10 kr.'s præcision.

3. De ugifte hjemmeboendes udgifter.

Ved denne undersøgelse har man i overensstemmelse med kriterierne ved Studenterundersøgelsen 1959 (2), betragtet alle ugifte, der den 1/10 1964 enten boede hos forældrene eller hos anden familie, som hjemmeboende.

Udgifterne for de ugifte hjemmeboende er et diffust begreb. Man kan

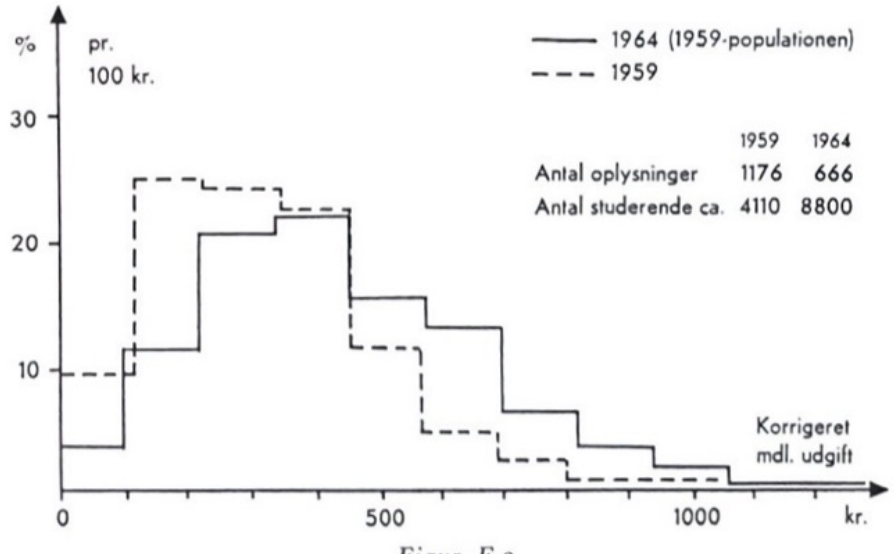
ikke isolere den studerendes forbrug. Dette umuliggøres simpelthen af forbrugsfællesskabet med den øvrige husstand. Det ligger i selve inddelingskriteriet, at boligforbruget dækkes i fællesskab med andre, og under dette minimum kan forbrugsfællesskabet naturligvis ikke komme. Men i øvrigt forekommer alle grader af forbrugsfællesskab.

Det er dog ikke alene forbrugsfællesskabet, der gør udgifterne til et diffust begreb. Den varierende grad af pengeøkonomi, der hersker inden for de forskellige »fælleshusstande« er måske i nok så stor udstrækning med til at gøre de kontante udbetalinger til et dårligt mål for de hjemmeboendes forbrugsudgifter og skattebetalinger. Der findes nemlig alle overgangsformer lige fra en situation med fordeling af alle fællesudgifter efter »markedspriser« til en situation, hvor hele den hjemmeboendes forbrug er medregnet i fællesforbruget, og hvori der hverken foretages betaling eller beregning af den studerendes forbrug.

For de hjemmeboende har man således i de besvarede spørgeskemaer i langt større udstrækning fået udtryk for graden af forbrugsfællesskab og pengeøkonomi end et udtryk for leveomkostninger.

a. Udviklingen siden 1959

For at illustrere udviklingen fra 1959 til 1964 har man i nedenstående diagram sammenlignet fordelingen efter månedlige udgifter af ugifte, hjemmeboende studerende, henholdsvis i 1959 og 1964. For at foretage sammenligningen på et rimeligt grundlag har man for 1964 kun angivet fordelingen af de ugifte, hjemmeboende studerende, der i 1964 opfyldte de kriterier om uddannelsesinstitution og studieretning, som man anvendte ved Studenterundersøgelsen 1959 (1959-populationen).

Figur E 2

Ugifte hjemmeboende studerende ved universitetet og højere læreanstalter fordelt efter månedlige udgifter henholdsvis i foråret 1959 og i efteråret 1964

Som det fremgår af figuren er der sket en almindelig stigning på ca. 100 kr. Gennemsnitsudgifterne er steget med ca. 50 pct. fra 282 kr. til ca. 420 kr.

b. Sammenligning mellem 1959-populationen og de øvrige studerende.

I nedenstående tabel har man foretaget en sammenligning af besvarelserne fra 1964 mellem 1959-populationen og de øvrige studerende, der i dag hører under Ungdommens Uddannelsesfond.

Som man ser, er der en forskel på ca. 50–60 kr. i den gennemsnitlige kontante udgift for 1959-populationen og de øvrige studerende. Men denne forskel vedrører ikke størsteparten (60–70 pct.) af de hjemmeboende, der

TABEL E 5

Ugifte hjemmeboende studerende fordelt efter månedlig udgift for henholdsvis 1959-populationen og andre studerende

Korrigeret månedlig udgift kr.	1959 Population %	Øvrige studerende %	I alt %
Under 240	15	20	17
240–719	71	70	71
720 og derover	14	10	12
I alt	100	100	100
Korrigeret gennemsnitlig udgift .. kr.	450	400	420
Antal oplysninger	666	837	1503
Uoplyst	139	220	359
Antal skemaer	805	1057	1862
Antal studerende ca.	8800	11100	19900

Anm.:
Udgiftsfordelingerne er kun rigtige, såfremt de ubesvarede skemaer fordeler sig på samme måde som de besvarede, jfr. betragtningerne side 295. Regner man med at alle personer, der ikke har besvaret spørgsmålet, kun har ringe eller slet ingen udgift, bliver fordelinger og gennemsnitstal således:

Korrigeret månedlig udgift kr.	1959 population %	Øvrige studerende %	I alt %
Under 240	29	36	33
240–719	59	56	57
720 og derover	12	8	10
I alt	100	100	100
Korrigeret gennemsnitlig udgift .. kr.	370	300	340

Imidlertid er dette en ekstrem situation og den »rigtige« beskrivelse ligger formentlig nærmere den første tabel.

netop ligger fordelt set på samme måde med udgiftsbeløb fra ca. 250 kr. til ca. 700 kr. Forskellen i gennemsnitstallene fremkommer ved, at der er færre små og flere høje udgiftssummer blandt de studerende i 1959-populationen end blandt de øvrige studerende.

c. Sammenligning mellem hovedlandsdelene.

Man kunne tænke sig, at den foran konstaterede forskel skyldes, at uddannelsesinstitutionerne, der var omfattet af 1959-undersøgelsen, er koncentreret i København og Århus, medens de øvrige uddannelsesinstitutioner er spredt over hele landet. Man har derfor i tabel E 6 beregnet gennemsnitstallene for de studerende ved uddannelsesinstitutionerne i de forskellige hovedlandsdele, hvilket svarer til en grov opdeling efter urbaniseringsgrad.

TABEL E 6

Den gennemsnitlige månedlige udgift for ugifte hjemmeboende studerende ved institutioner i forskellige hovedlandsdele specificeret for institutioner, der var med i Studenterundersøgelsen 1959 og de øvrige institutioner

Hovedlandsdel	Korrigeret gennemsnitlig månedlig udgift			Antal oplysninger		
	59-pop. kr.	I øvrigt kr.	I alt kr.	59-pop.	I øvrigt	I alt
Københavnsområdet	450	400	430	605	384	989
Ålborg, Århus og Odense	450	390	400	61	180	241
Andre provinsbyer over 12000 indb.		400	400		202	202
Det øvrige land		390	390		71	71
I alt	450	400	420	666	837	1503
Antal studerende ca.	8800	11100	19900			

Tabellen viser, at der ikke er nogen væsentlig forskel på den gennemsnitlige månedlige udgift i de forskellige hovedlandsdele inden for hver af de to kategorier studerende. Forskellen i de to landsgennemsnit går følgelig igen i Københavnsområdet og i Århus, de eneste to steder, hvor der ligger uddannelsesinstitutioner fra 1959-populationen.

d. Sammenligning mellem aldersklasserne

Foran blev det konstateret, at en opdeling af de studerende efter uddannelsesstedets geografiske placering ikke muliggjorde nogen forklaring af forskellene på de månedlige udgifter for 1959-populationen og de øvrige studerende. Der er imidlertid en anden forskel på de to kategorier af studerende, der gør sig gældende. I tabel E 7 er vist, at de studerende i 1959-populationen er ældre end de øvrige studerende.

TABEL E 7

Ugifte hjemmeboende studerende, der har oplyst den månedlige udgift, fordelt efter alder og institutionsgruppe

Alder pr. 1/1 1965 år	1959-populationen %	Andre %	I alt %
Under 20	22	35	29
20–22	55	49	52
23–24	14	10	12
25–27	7	5	6
28 og derover	2	1	1
I alt	100	100	100
Antal oplysninger	659	830	1489
Uoplyst	7	7	14
Antal skemaer	666	837	1503
Antal studerende ca.	8800	11100	19900

Den væsentligste forskel i aldersfordelingen for de to kategorier er den, at kun godt en femtedel af de studerende i 1959-populationen er under 20 år, medens godt en trediedel af de øvrige studerende er i samme aldersgruppe. Endvidere er hovedparten af de studerende under 20 år i 1959-populationen, (ca. 80 pct.) præcis 19 år og de øvrige 18 år, medens der er forholdsvis flere 17- og 18-årige blandt de øvrige studerende.

Beregner man den gennemsnitlige månedlige udgift, kommer man netop til en sammenhæng mellem udgiften og aldersgruppen. Denne sammenhæng er vist i tabel E 8.

TABEL E 8

Den gennemsnitlige månedlige udgift for ugifte hjemmeboende studerende i forskellige aldersgrupper specificeret for institutioner, der var med i Studenterundersøgelsen 1959 og de øvrige institutioner

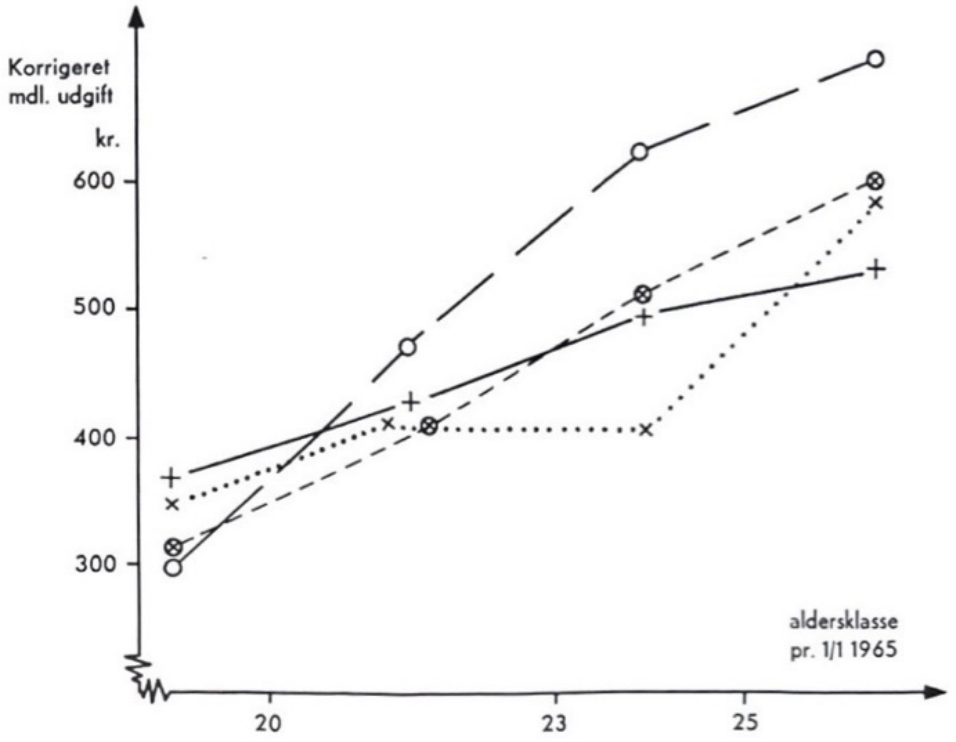
Alder pr. 1/1 1965 år	Gennemsnitlig månedlig udgift			Antal oplysninger		
	59-pop. kr.	Andre kr.	I alt kr.	59-pop.	Andre	I alt
Under 20	390	320	340	144	292	436
20–22	430	420	430	364	408	772
23–24	470	500	480	92	86	178
25–27	550	550	550	49	33	82
Samtlige aldre[1])	450	400	420	666	837	1503
Antal studerende ca.	8800	11100	19900			

[1]) Heri medregnet 21 studerende over 27 år og 14 studerende, for hvem alderen er uoplyst.

Udgiften er klart stigende med alderen. I de tre aldersgrupper mellem 19 og 28 år er der forskel på gennemsnitsudgifter for de 20–22 årige, og for de 23–24 årige. For de 20–22 årige er det 1959-populationen, der har den største gennemsnitsudgift, og for de 23–24 årige er det de andre studerende, der har den største gennemsnitsudgift. Men for begge aldersklasser afviger udgifterne ikke væsentligt fra aldersklassens totale gennemsnit for ugifte hjemmeboende studerende.

Selv den ret store forskel (70 kr.) i aldersgruppen »under 20 år« mellem udgiften for 1959-populationen og andre kan næppe anfægte følgende konklusion:

For samme aldersklasse af ugifte hjemmeboende studerende er der in-

Hovedlandsdel	Tegn	Antal oplysninger				I alt	Antal stud. ca.
		Under 20	20–22	23–24	25–27		
Københavnsområdet	+	228	542	128	63	961	12600
Ålborg, Århus og Odense	×	77	125	28	10	240	3400
Andre provinsbyer med over 12000 indbyggere	○	103	70	16	7	196	2800
Øvrige land	⊗	28	35	6	2	71	900
I alt		436	772	178	82	1468	19700

Figur E 3

Sammenhængen mellem aldersklasser og månedlig udgift for ugifte hjemmeboende studerende i forskellige hovedlandsdele

gen forskel mellem 1959-populationen og andre studerende på den månedlige gennemsnitslige udgift. 1959-populationen under 20 år er nemlig gennemsnitlig ca. 1 år ældre end andre studerende under 20 år. Dette er ikke nok til at forklare forskellen, hvis man regner med, at sammenhængen mellem månedlig udgift og aldersklasser er lineær, men man kan lige så godt antage, at stigningen er aftagende med aldersklasserne, og så nærmer man sig en forklaring af forskelle i udgiftssummen som udelukkende er afhængig af alderen.

Imidlertid skal det først undersøges, om der er en vekselvirkning mellem alder og hovedlandsdele, der kan gribe forstyrrende ind.

En sådan tvivl kan tilbagevises ved henvisning til figur E 3.

Den månedlige udgift er også inden for hovedlandsdele stigende med aldersklasserne. Stigningen er dog så usystematisk, at der ikke kan påvises forskellige udgiftsniveauer for ugifte hjemmeboende studerende i de forskellige hovedlandsdele.

Figuren viser desuden, at forskellene i de gennemsnitlige månedsudgifter er temmelig store i de to ældste aldersklasser. Dette kan udelukkende skyldes, at der er forholdsvis få observationer, i alt henholdsvis 178 og 82 besvarelser i de to ældste aldersklasser mod 436 og 772 besvarelser i de to yngste aldersklasser.

e. Sammenfatning

Den månedlige udgift for ugifte hjemmeboende studerende er et diffust begreb. Alt efter hvordan man fortolker betydningen af de indkomne skemaer, der er ubesvarede om den månedlige udgift, ligger udgiften fra ca. 250 kr. til ca. 700 kr. for mellem knap 60 og godt 70 pct. af de ugifte hjemmeboende. Generelt set synes udgiften kun på væsentlig måde at afhænge af aldersklasserne.

Der er næppe tvivl om, at den sammenhæng, der herved kommer til udtryk, er en sammenhæng mellem alderen og graden af forbrugsfællesskab. Jo ældre den studerende er, jo mindre er graden af forbrugsfællesskab og jo større er den studerendes selvstændige udbetalinger.

4. De ugifte, udeboendes udgifter

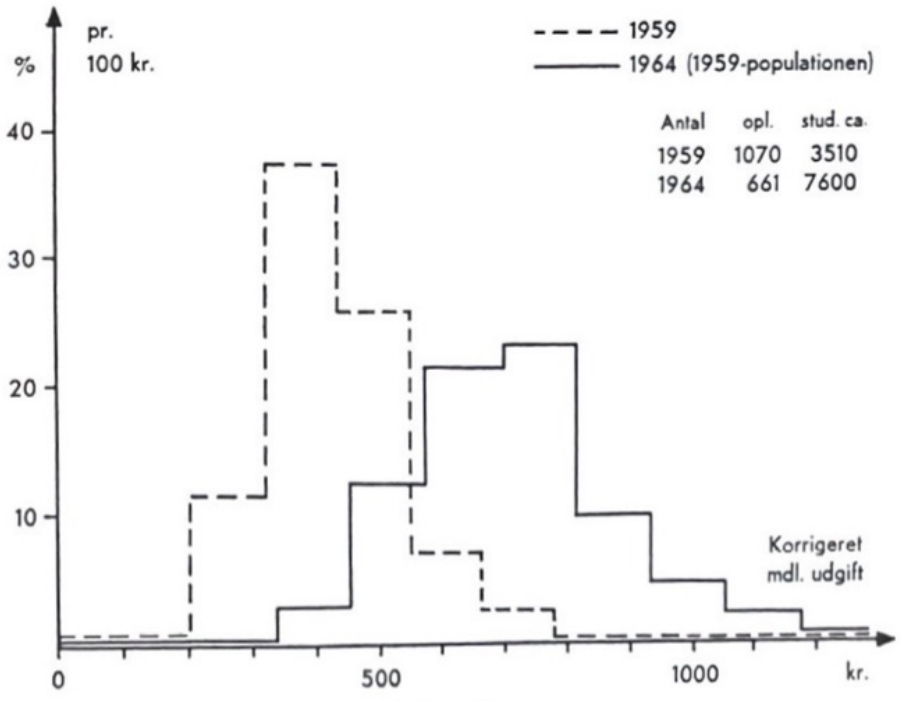
De oplysninger, man kan give den klareste fortolkning, er oplysningerne om de udeboende studerendes udgifter. For de udeboende er pengeudbetalingerne (udgifterne) et temmeligt præcis udtryk for den enkelte studerendes forbrug og skattebetalinger. Enkelte pakker med fødevarer eller beklædningsgenstande, i andre tilfælde nogle måltider og eventuelt lidt tøjvask, ændrer ikke billedet væsentligt.

a. Udviklingen siden 1959

Udviklingen fra 1959 til 1964 i de månedlige udgifter for ugifte udeboende studerende kan illustreres ved de to efterfølgende diagrammer. Sammenligningerne er foretaget efter samme principper som sammenligningen af udgifterne for de ugifte hjemmeboende studerende. Her er de studerende imidlertid opdelt i to grupper; de, der studerer ved institutioner i Københavnsområdet, og de, der studerer i Århus. Fordelingen for 1964 (1959-populationen) omfatter de ugifte udeboende studerende, der i 1964 opfyldte de kriterier om tilmeldning til uddannelsesinstitution og studieretning, som man anvendte ved Studenterundersøgelsen 1959.

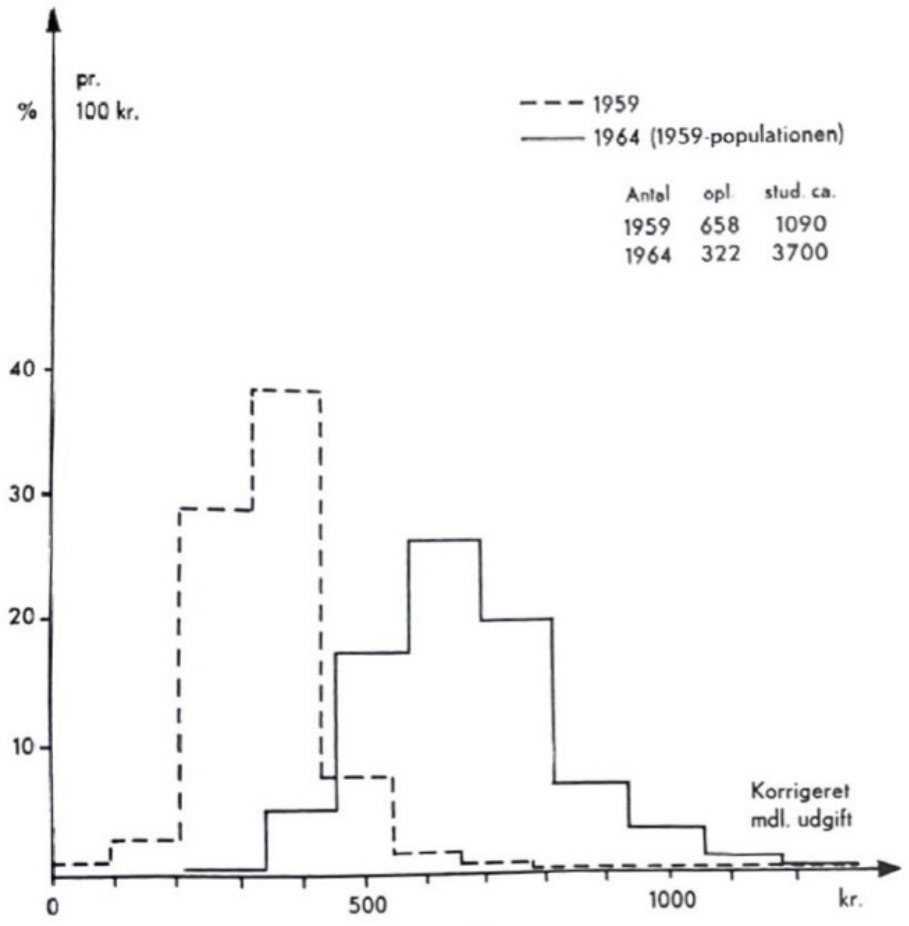
Der er således for de ugifte udeboende tale om en udgiftsstigning på 300–350 kr. i begge geografiske områder. Gennemsnitsudgifterne er steget med 81 pct. i Københavnsområdet og med 85 pct. i Århus. Der er imidlertid blevet forholdsvis flere ugifte, udeboende i Århus end i København, og derfor er den samlede stigning præcis 80 pct. eller lidt mindre end de to undergruppers stigning.

I 1959 var forskellen på gennemsnitstallene ca. 60 kr. (434 kr. og 375 kr.). På grund af den lidt større relative stigning i Århus er forskellen i 1964 kun steget med ca. 50 pct. til ca. 90 kr. (ca. 790 kr. og ca. 700 kr.). Denne beskedne relative tilnærmelse kan ikke gøre det korrekt at se bort

Figur E 4

Ugifte udeboende studerende ved universitet og højere læreanstalter i København fordelt efter månedlig udgift i henholdsvis foråret 1959 og efteråret 1964

Figur E 5

Ugifte udeboende studerende ved universitetet og højere læreanstalter i Århus fordelt efter månedlig udgift i henholdsvis foråret 1959 og efteråret 1964

fra en mulig geografisk forskel i udgiftsniveauerne de to steder og foretage en sammenfatning af resultaterne i lighed med den sammenfatning, man foran har foretaget for ugifte hjemmeboende.

b. Sammenligning mellem 1959-populationen og de øvrige studerende.

På grund af den ovenfor antagne mulige forskel på udgiftsniveauet i København og Århus har man i dette punkt opretholdt den geografiske adskillelse og i tabellen nedenfor sammenlignet 1959-populationen med de øvrige studerende i de samme hovedlandsdele, dvs. henholdsvis i Københavnsområdet og Århus, Ålborg samt Odense.

Man har betragtet de forskelle – mellem 1959-populationen og andre studerende – der fremgår af tabel E 9 som uvæsentlige og har derfor sammenfattet resultaterne inden for hver af de to hovedlandsdele. Derimod er det helt klart, at man må betragte forskellene mellem de to hovedlandsdele i de månedlige udgifter som væsentlige. Ikke alene er forskellen på de to

TABEL E 9

Ugifte, udeboende studerende ved institutioner beliggende henholdsvis i Københavnsområdet og i Ålborg, Århus samt Odense fordelt efter månedlig udgift

Korrigeret månedlig udgift kr.	Københavnsområdet			Ålborg, Århus og Odense		
	59-pop. %	Andre %	I alt %	59-pop. %	Andre %	I alt %
Under 480	4	9	5	6	10	8
480–719	35	35	35	53	59	55
720–959	44	43	44	31	26	29
960–2399	16	12	15	10	5	8
2400 og derover	1	1	1	–	–	–
I alt	100	100	100	100	100	100
Korrigeret gennemsnit .... kr.	790	760	780	700	640	670
Antal oplysninger	661	256	917	322	248	570
Uoplyst	36	21	57	15	29	44
Antal skemaer	697	277	974	337	277	614
Antal studerende ca.	7600	3000	10600	3700	3000	6700

gennemsnitsbeløb godt 100 kr. Fordelingen af de studerende på udgiftsklasser er også væsentlig forskellig. Andelen af studerende med ca. 500–700 kr. i månedlig udgift er ca. 57 pct. større i Ålborg, Århus og Odense end i Københavnsområdet. Til gengæld er andelen af studerende med ca. 750–950 kr. i månedlig udgift ca. 52 pct. større i Københavnsområdet end i Ålborg, Århus og Odense.

c. Sammenligning mellem hovedlandsdelene

For at efterforske den foran sandsynliggjorte geografiske forskel nærmere bringes følgende tabel E 10, hvori de to første kolonner er identiske med de to »i alt«-kolonner i tabel E 9.

Betragtes opdelingen i hovedlandsdele som en opdeling efter urbaniseringsgrad, synes der at være en faldende tendens i gennemsnitsudgifterne med faldende urbaniseringsgrad. Det er navnlig forskellen på ca. 110 kr. mellem Københavnsområdet og de største provinsbyer, der kan synes væsentlig. Denne forskel vil nedenfor blive reduceret under hensyntagen til aldersforskelle – men vil dog være større end stikprøveusikkerheden. Forskellene mellem de 3 sidstnævnte hovedlandsdele er godt 50 kr. og knapt 40 kr., og af disse forskelle er det kun den første, der – isoleret betragtet – er af nogen betydning. Det ses imidlertid tydeligt, at det faldende gennemsnitstal fremkommer ved en generel forskydning i fordelingerne af de studerende efter månedlig udgift mod de lavere udgiftsgrupper, og den-

TABEL E 10

Ugifte, udeboende studerende ved institutioner beliggende i forskellige hovedlandsdele fordelt efter månedlig udgift

Korrigeret månedlig udgift kr.	Institutionens beliggenhed: Københavnsområdet %	Alborg, Århus, Odense %	Provinsbyer med over 12000 indbyggere %	Øvrige land %
Under 480	5	8	14	25
480–719	35	55	61	54
720–959	44	29	19	17
960–2399	15	8	6	4
2400 og derover	1	–	–	–
I alt	100	100	100	100
Korrigeret gennemsnit kr.	780	670	620	580
Antal oplysninger	917	570	313	219
Uoplyst	57	44	34	23
Antal skemaer	974	614	347	242
Antal studerende ca.	10600	6700	3500	2500

ne tendens synes at være mere udtalt end gennemsnitstallets tendens. Det, at faldet i gennemsnittet fra de største provinsbyer til de mellemstore provinsbyer og videre til det øvrige land, er forholdsvis moderat, skyldes først og fremmest, at andelen af studerende i det typiske udgiftinterval, ca. 500–700 kr. i alle tre sidstnævnte hovedlandsdele er af samme størrelse og udgør over halvdelen af de studerende (ca. 57 pct).

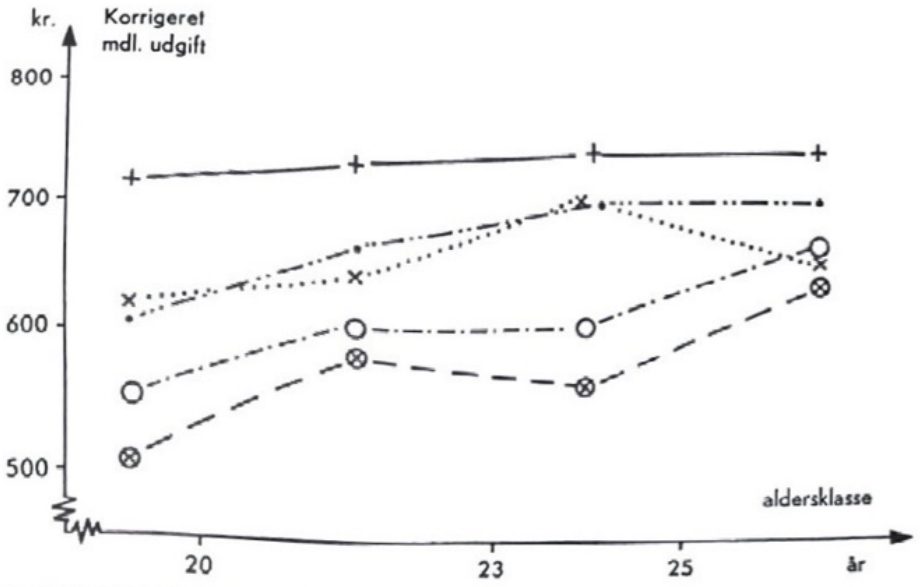
Derfor må man formentlig konkludere, at udgifterne for ugifte udeboende studerende er faldende med faldende urbaniseringsgrad. Dette godtgør dog ikke umiddelbart, at udgiftsniveauet er forskellig i de forskellige hovedlandsdele. Det kunne tænkes, at andre opdelinger af materialet ville vise endnu kraftigere forskelle.

For nærmere at belyse dette er materialet i det følgende delt op efter alder, køn og boligforhold (kollegianere og andre).

d. Sammenligning mellem aldersklasserne

Resultatet af en opdeling i aldersklasser inden for hver af de 4 hovedlandsdele er fremstillet i figur E 6.

I figuren er kun aldersklasserne op til de 28-årige behandlet. Men da kun 4 pct. af materialet vedrører studerende på 28 år og derover, bliver gennemsnitstallene for de ældste aldersklasser meget usikre og uden interesse for analyseformål. De knapt 2 pct. af de studerende, der har oplyst udgiften men ikke alderen, kan naturligvis heller ikke indgå i figur E 6.

Hovedlandsdel	Tegn	Antal oplysninger				I alt	Antal stud. ca.
		-20 år	20-22 år	23-24 år	25-27 år		
Københavnsområdet	+	81	459	175	127	842	9700
Ålborg, Århus og Odense	×	74	298	106	62	540	6400
Provinsbyer med over 12000 indbyggere	○	67	176	48	15	306	3450
Øvrige land	⊗	61	118	21	12	212	2450
Hele landet	•	283	1051	350	216	1900	22000

Figur E 6

Sammenhængen mellem aldersklasser og gennemsnitlig månedlig udgift for ugifte udeboende studerende i forskellige hovedlandsdele

For Københavnsområdets vedkommende medfører det imidlertid, at man fortrinsvis udelukker store indkomster fra analysen, idet den gennemsnitlige månedlige udgift, der er anført i tabel E 10, er sammensat på følgende måde:

Alder pr. 1/1 1965	Korrigeret gennemsnitlig mdl. udgift	Antal oplysninger
Under 28 år	750	842
28 år og derover	1220	56
Uoplyst	870	19
I alt	780	917

I Københavnsområdet falder gennemsnitsudgiften således ca. 30 kr., når man ser bort fra de 75 eller 8 pct. af 917 studerende, hvis alder er højere end 27 år eller uoplyst. Noget tilsvarende er ikke tilfældet i de øvrige hoved-

landsdele. Der udgør denne kategori af ugifte udeboende studerende kun 44 eller 4 pct. af 1.102 personer. Endvidere er disse 44 studerendes udgifter ikke særligt forskellige fra de øvrige 1.058 studerendes udgifter.

Det er således størsteparten af de studerende i denne gruppe, der er omfattet af analysen i figuren. Hovedresultatet, markeret ved kurven for hele landet, bliver en svag positiv sammenhæng mellem aldersklasser og udgift. Dette resultat fremkommer egentlig kun ved en lav gennemsnitsudgift for den yngste aldersklasse. Der er kun en svag stigning i gennemsnitsudgiften, når man går fra de 20–21-årige til de 22–24-årige. Denne stigning er ikke større, end at den kan »forklares« som en statistisk usikkerhed ved stikprøven. Endelig er gennemsnitstallet for de 25–27-årige det samme som gennemsnitstallet for de 22–24-årige.

Det er desuden klart, at en »geografisk faktor« også gør sig gældende efter denne opdeling af de studerende på aldersklasser. Af figuren fremgår, at dette i hvert fald er tilfældet for de tre aldersklasser under 25 år, medens det er mere tvivlsomt for de 25–27-årige.

Foretager man en standardberegning af den månedlige udgift for ugifte udeboende studerende under 28 år inden for de fire hovedlandsdele med aldersfordelingen for hele landet som standard, bliver resultatet som vist i tabel E 11, af helt samme karakter som før.

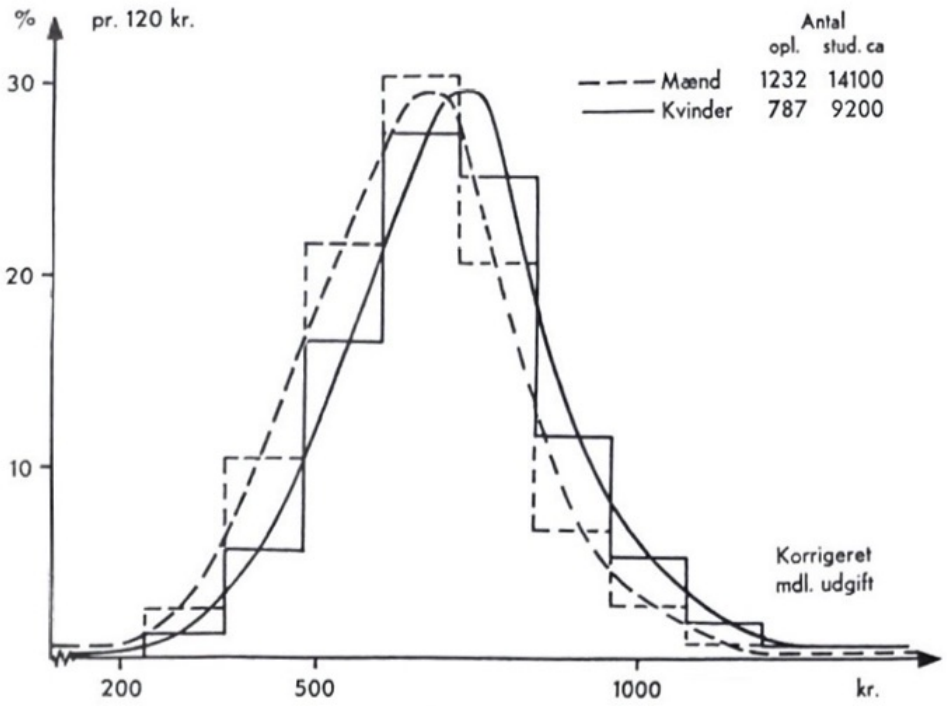
Forskellene mellem de fire hovedlandsdele på henholdsvis ca. 80 kr. og ca. 50 kr. og ca. 30 kr. viser helt den samme struktur som forskellene i tabel E 10. Når dette resultat sammenholdes med figur E 6, der viser aldersvariationen i de enkelte hovedlandsdele, bliver det klart, at alder er ikke den betydningsfulde faktor for gruppen som helhed.

Sammenfattende kan man sige, at en del af variationen efter aldersklasser må tilskrives tilfældige udsving i de enkelte hovedlandsdele, medens kun en mindre del af variationen mellem hovedlandsdele må tilskrives forskellig fordeling af de studerende på aldersklasser.

TABEL E 11

Gennemsnitlig månedlig udgift for ugifte udeboende studerende under 28 år, beregnet inden for fire hovedlandsdele efter en standardiseret aldersfordeling (Standard: aldersfordelingen for hele landet)

Hovedlandsdel	Gennemsnitlig mdl. udgift
	kr.
Københavnsområdet	750
Ålborg, Århus og Odense	670
Provinsbyer med over 12000 indb.	620
Øvrige land	590

Figur E 7

Mandlige og kvindelige, ugifte, udeboende studerende fordelt efter månedlig udgift

e. Sammenligning mellem mænd og kvinder

Hovedresultatet af en opdeling af de studerende efter køn fremgår af figur E 7.

Sammenligningen er foretaget for hele landet men det generelle billede går med mindre afvigelser igen i de enkelte hovedlandsdele. Der er en

TABEL E 12

Mandlige og kvindelige ugifte udeboende studerende fordelt efter månedlig udgift

Korrigeret månedlig udgift kr.	Mænd %	Kvinder %	I alt %
Under 480	7	13	10
480–839	69	73	70
840–959	12	7	10
960 og derover	12	7	10
I alt	100	100	100
Antal oplysninger	1232	787	2019
Uoplyst	93	65	158
Antal skemaer	1325	852	2177
Antal studerende ca.	14100	9200	23300

almindelig tendens til at kvindernes udgifter ligger ca. 50 kr. under mændenes.

En sådan tendens vil almindeligvis ikke kunne påvises på mindre områder. Man vil finde mange tilfælde, hvor en kvinde har højere udgift end en mand.

For umiddelbare iagttagelser vil det i høj grad være de ekstreme udgiftsgrupper, der synes at give udslag. Dette fremgår af tabel E 12.

Hovedparten af ugifte udeboende studerende (80 pct.) lever af en månedlig udgift på ca. 500 kr. til knapt 1000 kr., og denne andel er den samme for såvel mænd som kvinder. Derimod er andelen af mænd med under ca. 500 kr. i månedlig udgift kun halvt så stor som kvindernes.

Dette forhold kan også illustreres ved at se på kønsproportionen inden for de forskellige udgiftgrupper, jvf. følgende oversigt:

Korrigeret månedlig udgift kr.	Mænd %	Kvinder %	I alt %
Under 480	44	56	100
480–839	60	40	100
840–959	73	27	100
960 og derover	73	27	100
I alt	61	39	100

Den her observerede forskel bidrager lige så lidt som aldersforskelle til forklaring af den tidligere omtalte »geografiske« forskel.

Der er forskel på kønsproportionen i de forskellige geografiske områder. I Københavnsområdet er der forholdsvis flest mænd, ca. 66 pct. af de ugifte udeboende studerende er mænd.

I de mellemstore provinsbyer er mændenes andel mindst. Der er kun 44 pct. mænd. Alligevel kan denne forskel i fordelingen på køn kun begrunde en forskel i den gennemsnitlige udgift pr. student i København og i provinsbyerne på godt 10 kr.

f. Sammenligning mellem kollegianere og de øvrige studerende

I boligafsnittet (side 289) er det påvist, at der ikke er væsentlig forskel i boligudgiften. Alligevel kunne det naturligvis tænkes, at den forskellige boligform havde en sådan indflydelse på leveformen, at den resulterede i forskellig månedlig udgiftssum. Dette er undersøgt i tabel E 13.

De to fordelinger synes kun at udvise tilfældige afvigelser fra den samlede fordeling. Resultatet er helt det samme inden for de enkelte hovedlandsdele, og en opdeling efter dette kriterium (kollegianere og andre) bidrager således slet ikke til forklaring af den geografiske forskel.

TABEL E 13

Ugifte kollegianere og andre ugifte udeboende studerende fordelt efter månedlig udgift

Korrigeret månedlig udgift kr.	Udgifter kollegianere %	Andre udgifter udeboende %	I alt %
Under 480	8	10	10
480–599	18	18	18
600–719	31	28	28
720–839	22	24	24
840–959	11	9	10
960–1199	6	6	6
1200 og derover	4	5	4
I alt	100	100	100
Antal oplysninger	447	1572	2019
Uoplyst	55	103	158
Antal skemaer	502	1675	2177
Antal studerende ca.	5400	17900	23300

g. Uddannelsesretningens betydning for forskellen mellem hovedlandsdelene.

Ved den geografiske opdeling i hovedlandsdele, deler man samtidig materialet på en sådan måde, at visse uddannelser isoleres. Det er forskellige uddannelser, der dominerer i de forskellige områder. I København og Århus dominerer universiteter og andre højere læreanstalter. I Odense dominerer teknikum. I de andre provinsbyer lader de studerende sig nogen-

TABEL E 14

Gennemsnitlig månedlig udgift for samtlige ugifte udeboende studerende og for de ugifte, udeboende lærerstuderende i de fire hovedlandsdele

Hovedlandsdel	Månedlig udgift	
	Samtl. studerende korr. postsp. opl. kr.	Lærerstuderende interv. opl. kr.
Københavnsområdet	780	779
Ålborg, Århus og Odense	670	692
Provinsbyer med over 12000 indbyggere	620	690
Øvrige land	580	627

Anm.:
Første kolonne er en direkte overførsel af gennemsnitstallene fra tabel E 10. Anden kolonne er den beregnede gennemsnitsudgift fra interviewingen. Tallene er beregnet af henholdsvis 10, 9, 29 og 42 observationer. Ved postspørgeundersøgelsen er de studerende fordelt efter uddannelsesinstitutionens beliggenhed, ved interviewundersøgelsen efter de studerendes bopæl.

lunde ligeligt fordele på seminarier og andre uddannelser. I gruppen »det øvrige land« dominerer seminarierne fuldstændigt.

Det kunne tænkes, at de studerendes udgiftsstruktur og samlede udgifter var så specielle for de enkelte uddannelsesretninger, at den geografiske faktor i gennemsnitstallene kunne forklares ved, at det er forskellige uddannelsesretninger, der dominerer i de forskellige områder. En undersøgelse af dette forhold støder imidlertid på den lige nævnte vanskelighed, at vigtige uddannelsesretninger ikke er repræsenteret i alle områder. Det er kun seminarierne, der er spredt over hele landet, og som ligger i områder med vidt forskellig urbaniseringsgrad. I tabel E 14 sammenlignes derfor de ugifte, udeboende lærerstuderendes månedlige udgift i de fire hovedlandsdele.

Det ses, at der er samme tendens i tallene for lærerstuderende som for samtlige studerende.

Man må antage, at den geografiske forskel i den gennemsnitlige udgiftssum også gør sig gældende inden for de ugifte udeboende lærerstuderendes kreds.

Man kunne på grund af tallene i tabel E 14 forestille sig, at variationen i postspørgematerialet var større end variationen i interviewmaterialet, men det behøver ikke at være tilfældet, dels er stikprøveusikkerheden på interviewmaterialet betydeligt større end stikprøveusikkerheden på postspørgematerialet, dels er den geografiske inddeling forskellig i de to materialer. Nogle af de interviewede lærerstuderende bor i en landkommune og læser ved et seminarium i en større by. Disse er i interviewmaterialet placeret i gruppen »Øvrige land«. Hvis der er en forskel i de studerendes udgiftsniveau i byerne og på »landet«, og hvis denne forskel skyldes forskelligt prisniveau i de to områder, så skulle interviewundersøgelsens inddeling efter bopæl give de mest homogene grupper og den største variation.

Men ingen kan hævde, at forskelligt udgiftsniveau for studerende i to områder skyldes forskelligt prisniveau i områderne. Det kan ligesåvel skyldes, at leveniveauet i det ene område er højere end i det andet. I dette tilfælde er det meget vel muligt, at en lærerstuderende sætter sin levefod efter studiestedets niveau i stedet for efter bopælens niveau. Er det sidste rigtigt, vil postspørgeundersøgelsens inddeling give mest homogene grupper og den største variation.

Det kan ikke her afgøres om forskelligt udgiftsniveau skyldes forskelligt prisniveau, forskellig levefod eller en blanding af begge dele; men det kan fastslås, at der er konstateret en sammenhæng mellem udgiftsniveauet i de forskellige områder af landet og urbaniseringsgraden i området.

Det er således yderligere sandsynliggjort, at uddannelsesretningen ikke er med til at karakterisere det lokalmilieu, som påvirker udgiftsniveauet det

enkelte sted. Om denne påvirkning sker over stedets priser eller omgivelsernes »krav« til levefod er usagt.

h. Sammenfatning

Man kan konkludere, at de ugifte, udeboende studerende er den mest homogene gruppe af de studerende med hensyn til samlet udgift. Selve udgiftsbegrebet kan defineres forholdsvist meningsfuldt, og størsteparten (80 pct.) af disse studerende har udgifter fra ca. 500 kr. til knap 1000 kr. om måneden. Den gennemsnitlige udgift er ca. 700 kr.

Der er ikke konstateret væsentlige forskelle mellem forholdsvis langvarige uddannelser (1959-populationen) og forholdsvis kortvarige uddannelser (de øvrige) med hensyn til de ugifte udeboende studerendes udgift. Det er tværtimod sandsynliggjort, at man inden for en speciel veldefineret gruppe uddannelsesinstitutioner (seminarierne) må konstaterer de samme forskelle mellem hovedlandsdele, som man kan konstatere for samtlige studerende.

I modsætning til, hvad der var tilfældet for de hjemmeboende, er der ikke her konstateret nogen væsentlig sammenhæng mellem udgiften og aldersklasserne fra 20 til 28 år, og disse aldersklasser omfatter hovedparten (ca. 80 pct.) af de ugifte, udeboende studerende. Uden for Københavnsområdet, er der måske en svag tendens til at udgiften stiger med aldersklasserne, også for de 20–28 årige. Uden for disse aldersklasser er forskellen karakteriseret ved, at de yngre (under 20 år) har noget lavere, og at de ældre (over 27 år) har forholdsvis meget højere udgifter.

Kollegianerne fordeler sig efter samlet udgift på helt samme måde som samtlige ugifte udeboende studerende. Derimod har mændene generelt set lidt (ca. 50 kr.) større udgift end kvinderne. Det sidste kunne forholdsvis let kommenteres med forklaringer både om traditionelle forskelle i leveomkostninger og om traditionelle forskelle i levefod. Men det er mere væsentligt i denne forbindelse at bemærke, at forskellen næppe føles særlig betydningsfuld.

Sammenhængen mellem udgift og hovedlandsdel synes imidlertid at være en altovervejende sammenhæng, der går igen i alle de her forsøgte andre opdelinger, selvom sammenhængen naturligvis bliver diffus, når man kommer ud på små grupper med stor stikprøveusikkerhed. Da institutionernes beliggenhed og de studerendes tilknytning til en bestemt institution er nemt at konstatere, kan denne »geografiske faktor« forholdsvis let holdes under kontrol af administrationen. Hvis man vil korrigere de her konstaterede udgiftsoplysninger for den senere udvikling, kan dette opnås med tilstrækkelig sikkerhed ved forholdsvis få observationer. Det kan nemlig være nødvendigt at gennemføre denne kontrol, fordi udsagnet om, at de ugifte udeboende studerendes udgifter afhænger af urbaniseringsgraden på studie-

stedet, ikke forklarer forskellene. Forklaringen på disse forskelle er formentlig et kompliceret samspil af indtjeningsmuligheder, prisniveau og lokalmilieuets »krav« til levefod på studiestedet. Dette er imidlertid et ret uopdyrket område inden for den samfundsvidenskabelige forskning, såvel inden for den økonomiske som den sociologiske teori.

5. *De giftes udgifter*

De gifte studerende lever ligesom de ugifte, hjemmeboende i forbrugsfællesskab med en familie, men de gifte er hovedpersoner i dette forbrugsfællesskab, medens de ugifte hjemmeboende er bipersoner. Det vil sige, at gifte i højere grad end de ugifte hjemmeboende er medbestemmende om hele husstandens økonomi. Også graden af forbrugsfællesskab er forskellig i de to grupper. De ugifte, hjemmeboende lever ofte i delvist forbrugsfællesskab med den øvrige husstand, medens det er hovedreglen hos de gifte, at de lever i fuldt forbrugsfællesskab med familien. Det har derfor god mening at benytte hele husstanden som økonomisk enhed for disse gifte.

Derved opnår man også gode sammenligningsmuligheder med andre befolkningsgrupper. Men man kommer også ind i et mindre tællingsproblem, fordi en del af de gifte studerende, som undersøgelsen omfatter, er gift med en anden studerende inden for uddannelsesfondens område. På grundlag af besvarelserne har man, som anført i tabel C 1, skønnet, at 18 pct. eller ca. 9.500 studerende er gifte. Af disse er ca. 2.600 studerende gift med hinanden og udgør derfor kun ca. 1.300 økonomiske enheder, når man opgør husstandens samlede udgifter. Med andre ord, det indsamlede materiale er repræsentativt for ca. 9.500 gifte studerende, men vedrører kun ca. 8.200 ægtepar.

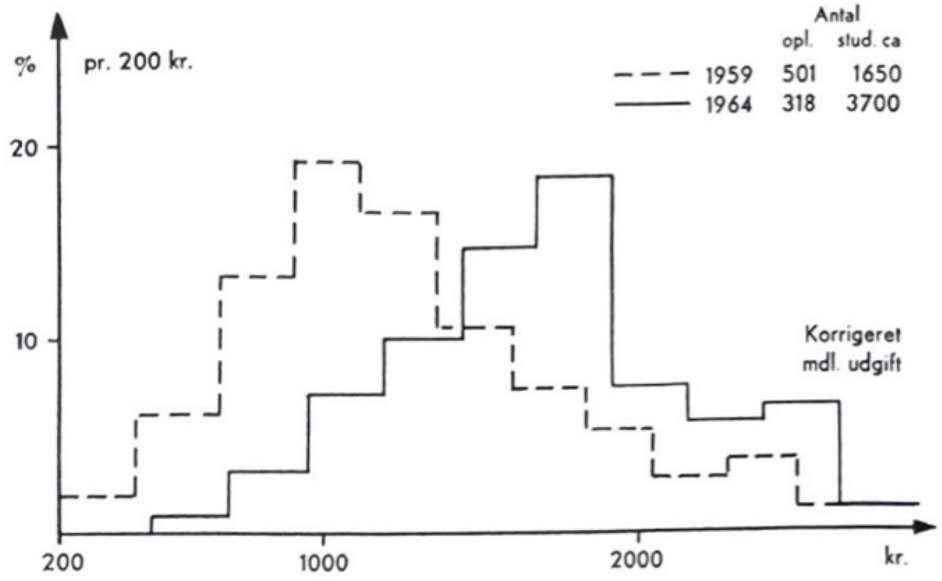
a. Udviklingen siden 1959

De månedlige udgifter for gifte studerende har fra 1959 til 1964 udviklet sig som vist i figur E 8 og E 9. Sammenligningerne er foretaget efter sammenligningerne for ugifte udeboende studerende. Københavnsområdet og Århus er sammenlignet hver for sig, og fordelingen for 1964 (1959-populationen) omfatter gifte studerende fra 1964, der opfyldte de kriterier for udvælgelse, som blev anvendt ved Studenterundersøgelsen 1959.

Den gennemsnitlige udgift i Københavnsområdet er siden 1959 steget med godt 60 pct. fra 1.217 kr. til ca. 1.980 kr. I Århus er gennemsnitsudgiften steget med knapt 60 pct. fra 1.178 kr. til ca. 1.860 kr.

Fordelingerne i figurerne er i høj grad afhængig af de valgte gruppegrænser, så der er næppe grund til at kommentere fordelingernes forskellige form, hverken 1959-fordelingerne sammenlignet med 1964-fordelingerne eller fordelingerne fra de to områder sammenlignet indbyrdes.

Figurerne skal først og fremmest bruges til at dokumentere de store

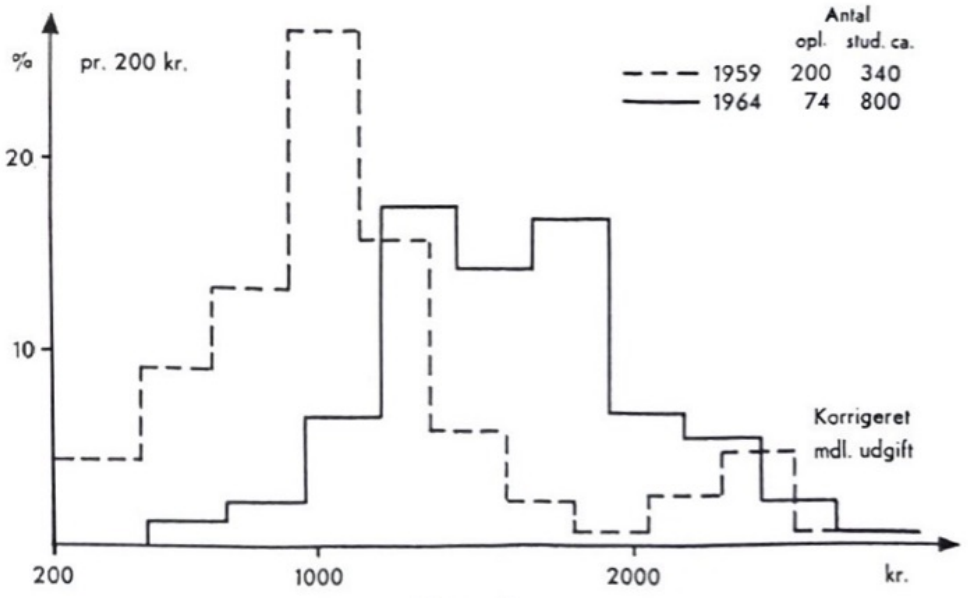

Figur E 8

Gifte studerende ved universitetet og højere læreanstalter i Københavnsområdet fordelt efter månedlig udgift henholdsvis i foråret 1959 og efteråret 1964

spredninger, der findes i fordelingerne. De store spredninger indicerer en så forskellig udgiftsstruktur inden for disse grupper, at det egentlig er urimeligt at betragte grupper som homogene. De er nemlig kun homogene i henseende til udvælgelseskriteriet: gifte.

På den anden side er fordelingerne alligevel sammenhængende. De har kun en væsentlig »pukkel« (typisk værdi). Dette gør det meningsfuldt at tale om deres middeltal. Det er navnlig meningsfuldt, fordi det har be-

Figur E 9

Gifte studerende ved universitetet og højere læreanstalter i Århus fordelt efter månedlig udgift henholdsvis i foråret 1959 og efteråret 1964

tydning at beskæftige sig med den samlede udgiftssum og dennes afhængighed af ændrede forhold.

Det må derfor fastholdes, at det har mening at sige, at gennemsnitsudgiften (den normerede samlede udgiftssum) for gifte studerende er steget med ca. 60 pct. fra 1959 til 1964, når gruppen »gifte studerende« afgrænses på samme måde begge år.

b. Sammenligning mellem hovedlandsdelene

Som antydet foran er det for praktiske formål næppe væsentligt at lægge overdreven vægt på forskellig form for gifte studerendes udgiftsfordelinger. Man skal derfor ikke som for de to grupper af ugifte studerende sammenligne 1959-populationen med de øvrige studerende, men i stedet foretage sammenligningen mellem København og Århus alene for 1959-populationen og sammenligningen mellem alle fire hovedlandsdele for samtlige gifte studerende. De første gøres i tabel E 15; det næste i tabel E 16.

Den væsentligste forskel på de to fordelinger fremkommer ved, at andelen af studerende i udgiftsgruppen 1200–1439 kr. kun er godt halvt så stor i København som i Århus. Til gengæld er der over dobbelt så stor en andel i udgiftsgruppen 2400–3600 kr. i København som i Århus. Fordelingen indenfor det sidstnævnte interval er selvfølgelig noget skæv. I Køben-

TABEL E 15

Gifte studerende ved universiteter og højere læreanstalter i henholdsvis Københavnsområdet og Århus (1959-populationen), fordelt efter månedlig udgift

Korrigeret månedlig udgift kr.	Københavns-området %	Århus %
Under 960	4	4
960–1199	9	8
1200–1439	12	22
1140–1679	17	18
1680–1919	22	20
1920–2399	16	15
2400–3599	12	5
3600 og derover	8	8
I alt	100	100
Gennemsnitsudgifter .. kr.	1980	1860
Antal oplysninger	318	74
Uoplyst	15	2
Antal skemaer	333	76
Antal studerende ca.	3700	800

havn har knapt 8 pct. og i Århus knapt 3 pct. af disse studerende en udgift lige omkring 2.500 kr. Dette forhold indicerer en vis forskel i den samlede udgiftssum, men som det ses af de beregnede gennemsnitstal er forskellene ikke af en størrelse, der overstiger stikprøveusikkerheden. Middelfejlen på gennemsnitstallet for København er af størrelsesordenen ca. 25 kr. og middelfejlen for Århus er af størrelsesordenen ca. 50 kr.

Man kan altså ikke inden for gruppen af studerende ved universiteter og højere læreanstalter påvise nogen forskel mellem udgiftsforholdene i København og i Århus.

Dette resultat kan imidlertid ikke tages som udtryk for, at der hos de gifte studerende, modsat hos de ugifte udeboende, ikke kan konstateres en »geografisk faktor« i udgiftsvariationen. Tager man nemlig alle gifte studerende ved institutioner under uddannelsesfonden med, er der, som den følgende tabel viser, en forskel mellem de gifte studerende i Københavnsområdet og de gifte studerende i de øvrige hovedlandsdele, der overstiger stikprøveusikkerheden. Dette kommer i nogen grad af, at 1959-populationen dominerer i Københavnsområdet, hvor den udgør knap 70 pct. af samtlige gifte studerende, medens den ikke gør det i Århus, hvor den kun udgør godt 36 pct. af de gifte.

TABEL E 16

Gifte studerende ved institutioner i de fire hovedlandsdele fordelt efter månedlig udgift

Korrigeret månedlig udgift	Hovedlandsdel				Hele landet
	Københavns-området	Alborg, Århus, Odense	Provinsbyer med over 12000 indbyggere	Øvrige land	
kr.	%	%	%	%	%
Under 960	6	10	9	13	8
960–1199	9	15	20	20	12
1200–1439	14	21	20	22	17
1440–1679	18	21	17	18	19
1680–1919	21	15	16	11	18
1920–2399	14	7	10	7	11
2400–3599	11	7	6	7	9
3600 og derover	7	4	2	2	6
I alt	100	100	100	100	100
Gennemsnitsudgifter kr.	1890	1620	1540	1500	1750
Antal oplysninger	478	208	132	45	863
Uoplyst	21	10	2	1	34
Antal skemaer	499	218	134	46	897
Antal studerende ca.	5400	2200	1400	500	9500

Det ses, at udgiftssummerne for de gifte studerende spreder sig over et meget bredt interval. For hele landet spænder det typiske interval helt fra ca. 1200 kr. til ca. 1700 kr. og omfatter godt en trediedel (36 pct.) af de gifte studerende. Ser man isoleret på de enkelte hovedlandsdele, viser fordelingen af de studerendes udgiftssummer samme karakteristiske træk. Det »typiske interval« er meget bredt, og det er den store spredning af udgiftssummerne, der er den helt centrale karakteristik. Det er derfor særligt vigtigt i dette tilfælde af ægteparrernes typiske eller karakteriske månedlige udgifter. Det er helt generelt, at højst 20 pct. af ægteparrene har udgifter, der ligger i et interval fra 100 kr. under til 100 kr. over gennemsnittet. Middeltallet er kun et udtryk for ægteparrenes samlede udgiftssum, normeret efter antallet af gifte studerende, det vil sige kun det som beregningsproceduren angiver.

Den normerede udgiftssum indeholder imidlertid som foran anført en »geografisk faktor«. Det karakteristiske træk er, at udgiftssummen pr. ægtepar i hovedstadsområdet er væsentligt højere end den tilsvarende størrelse i de andre hovedlandsdele. Heri adskiller de gifte studerende sig ikke fra de lønmodtagerhusstande, der indgik i Statistisk Departements forbrugsundersøgelse for 1963 (9). Dette ses af tabel E 17.

Hvis den månedlige udgift for en husstand var ligefremt proportional med antallet af personer i husstanden ville man komme til, at de gennemsnitlige månedlige udgifter for gifte studerende svarer til lønmodtagernes.

TABEL E 17

Gifte studerendes udgiftsforhold i efteråret 1964 sammenlignet med lønmodtagernes udgiftsforhold i 1963 for de forskellige hovedlandsdele

Hovedlandsdel	Mdl. udgift		Indeks Øvrige land = 100		Antal oplysn.	
	Gifte stud. kr.	Lønmodt. kr.	Gifte stud.	Lønmodt.	Gifte stud.	Lønmodt.
Hovedstadsområdet	1890	2476	126	133	478	430
Ålborg, Århus og Odense	1620	2020	107	108	208	386
Provinsbyer med over 12000 indbyggere	1540		102		132	
Øvrige land	1500	1865	100	100	45	163

Anm.:

Lønmodtagernes månedlige udgift er den samlede årsudgift incl. personlige skatter excl. opsparing, divideret med 12.

Landinddelingen i forbrugsundersøgelsen er hovedstadsområdet, provinsbyer med forstæder og landkommuner med bymæssig bebyggelse. Denne inddeling svarer i store træk til Uddannelsesundersøgelsens inddeling, når de to mindste grupper i den sidstnævnte inddeling slås sammen.

Lønmodtagernes husstande består i:

Hovedstadsområdet gennemsnitlig af 3,2 personer.
Provinsbyerne af 3,3 personer.
Landkommunerne af 3,4 personer.

Medens de gifte studerende husstande gennemsnitlig består af 2,6 personer.

Tager man en prisstigning på ca. 6 pct. med i betragtning ved sammenligningen, kommer man til det resultat at udgiftssummen for gifte studerende i hovedstadsområdet er lavere end lønmodtagernes udgiftssum, medens der ikke kan påvises nogen forskel i provinsbyer og landkommuner.

En husstands udgifter er imidlertid ikke proportional med antallet af husstandsmedlemmer. Dette vil blive vist nedenfor. Og man kan derfor på det foreliggende konkludere, at de gifte studerende overalt har en lavere samlet månedlig udgiftssum end lønmodtagerne. Men gennemsnitsalderen for såvel forældre som børn er givetvis højere i lønmodtagerhusstandene end i de gifte studerendes husstande. Desuden stiger den månedlige udgift med alderen, i hvert tilfælde fra de aldersklasser, der er dominerende hos de gifte studerende, til de aldersklasser, der er dominerende hos et udsnit af samtlige lønmodtagere. Hvis man havde lejlighed til at sammenligne de gifte studerendes husstande med lønmodtagerhusstande med den samme alderssammensætning, ville man formentlig komme til det resultat, at unge lønmodtagerhusstandes udgifter kun var meget lidt højere end de studerendes.

Derudover skal tabel E 17 som foran anført bruges til at vise, at udgiftssummen pr. husstand for begge grupper er væsentligt højere i hovedstadsområdet end i de øvrige landsdele. De i tabellen beregnede indeks viser desuden, at der er en karakteristisk lighed i de geografiske forskelle på udgiftssummerne i de to grupper. Dog overstiger forskellene uden for hovedstadsområdet næppe stikprøveusikkerheden i nogen af undersøgelserne, og konklusionen kan derfor ikke føres videre end at bekræfte ovenstående antagelse om højere udgift pr. husstand i hovedstadsområdet.

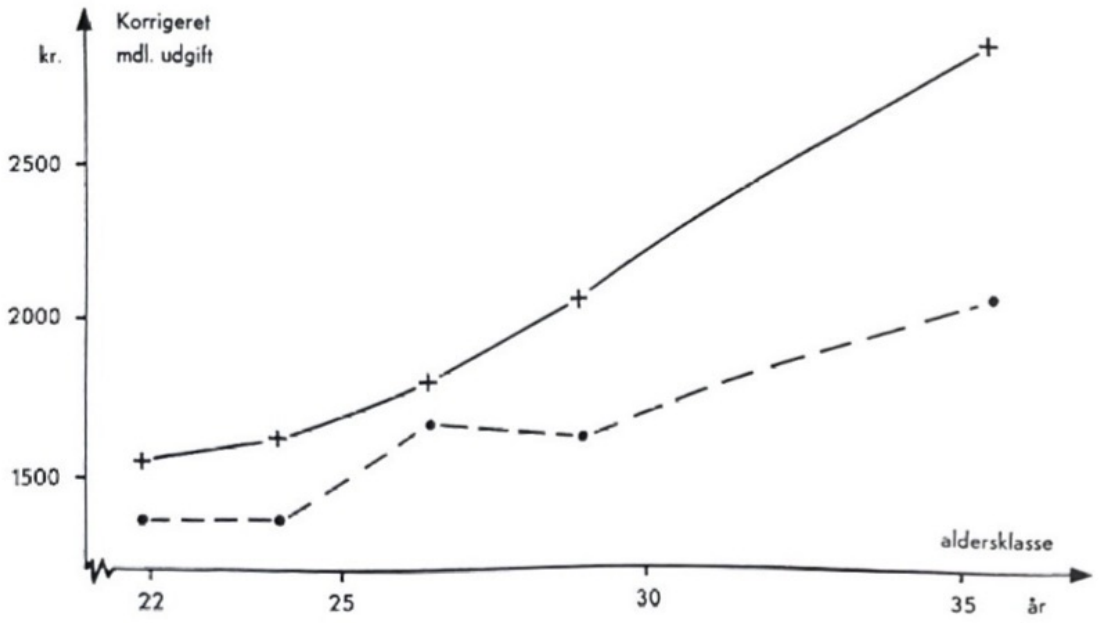
Denne konklusion må for de studerendes vedkommende modificeres noget, fordi man fra de gifte studerende i det øvrige land, kan udskille ca. 800 gifte studerende ved universitetet og de højere læreanstalter i Århus, hvis udgiftsforhold i høj grad ligner udgiftsforholdene for de gifte studerende i hovedstadsområdet, jfr. tabel E 15 sammenlignet med tabel E 16. Men tages de ca. 4100 gifte studerende uden for hovedstadsområdet som gruppe, ses, at deres samlede udgiftssum pr. husstand ligger væsentligt under den samlede udgiftssum pr. husstand for de ca. 5.400 gifte studerende i hovedstadsområdet.

c. Sammenligning mellem aldersklasserne

I figur E 10 har man undersøgt sammenhængen mellem gifte studerendes månedlige udgift og aldersklasserne. I overensstemmelse med den lige konstaterede væsentlige forskel på gifte studerendes udgifter i København og i det »øvrige land«, har man foretaget sammenligningen mellem aldersklasser særskilt for hver af de to områder. Sammenfatningen af udgifterne i hovedlandsdelene uden for Københavnsområdet kan ikke alene begrun-

des med, at gennemsnitstallene ikke er væsentligt forskellige, men også med, at gennemsnittene i de enkelte aldersklasser alle er lavere end Københavnsgennemsnittet og alle varierer usystematiske med aldersklasserne. Dette er vist i følgende oversigt, hvor det højeste gennemsnit i aldersklassen er betegnet 1, det midterste 2 og det laveste 3.

Alder pr. 1/1 1965 år	Alborg, Århus, Odense	Provinsbyer med over 12000 indbyggere	Øvrige land
20–22	3	1	2
23–24	3	2	1
25–27	1	2	3
28–29	1	3	2
30 og derover	1	2	3

Hovedlandsdel	Tegn	Antal oplysninger 20–22	23–23	25–27	28–29	30–	I alt	Antal stud. ca.
København	+	92	135	137	35	72	471	5350
Øvrige land	●	104	87	98	34	56	379	4050
I alt		196	222	235	69	128	850	9400

Figur E 10

Sammenhængen mellem aldersklasserne og månedlig udgift for gifte studerende henholdsvis i Københavnsområdet og det øvrige land

De gifte studerendes udgifter er helt klart stigende med aldersklasserne. I aldersgruppen 30 år og derover, hvor de gifte studerendes gennemsnitsalder er 35½ år, overstiger ægteparrenes gennemsnitlige udgift lønmodtagernes i samme hovedlandsdel. Grunden er formentlig, at der i denne aldersklasse er forholdsvis mange færdigt uddannede akademikere, både blandt de studerende og blandt ægtefællerne.

Stigningen fra aldersklasse til aldersklasse i gennemsnitsudgifterne er helt jævn i Københavnsområdet. Det er den ikke i det øvrige land, når aldersopdelingen gøres så detaljeret som i figuren, men sammenfatter man de to første aldersgrupper i een, bestående af de 20–24-årige, og de to næste i een, bestående af de 25–29-årige, får man en samsvarende jævn tendens i de to hovedlandsdele. Man har derfor i det følgende set bort fra opdelingen efter hovedlandsdel. Man kan yderligere begrunde dette med, at forskellen i gennemsnitstallene ikke skyldes en forskydning af ensartede fordelinger, men snarere en forholdsvis svag ophobning omkring typiske udgifter på lidt forskellige niveauer. Det sidste fremgår af tabel E 16.

d. Børnetallets betydning for udgifterne

Det er naturligvis en banalitet at fastslå, at forbrugssammensætningen for et ægtepar påvirkes af, at de har børn. Det er imidlertid ikke sikkert, at den samlede udgiftssum næsten udelukkende er påvirket af ægteparrets indtægtsmuligheder. De tal, der nedenfor bringes fra Statistisk Departements forbrugsundersøgelse i 1963 (9) kan føre til denne konklusion. For studerende ægtepar kunne det derimod tænkes, at de levede på et så lavt niveau, at en forøgelse af familien nødvendigvis måtte medføre en forøgelse af de samlede udgifter. Det fremgår af det følgende, at en sådan antagel-

TABEL E 18

Gifte studerendes udgiftsforhold i efteråret 1964 sammenlignet med gifte lønmodtagere i 1963 for forskelligt børnetal

Antal børn	Mdl. udgift		Indeks ingen børn = 100		Antal besv.	
	Gifte stud. (korr.) kr.	Gifte lønmodtagere kr.	Gifte stud.	Gifte lønmodtagere	Gifte stud.	Gifte lønmodtagere
0	1610	2077	100	100	489	199
1	1710	2154	106	104	261	170
2	2250	2372	140	114	81	248
3 eller flere	3000	2216	186	107	32	92

Anm.:
Lønmodtagernes månedlige udgift er den samlede årsudgift, incl. personlig skat, excl. opsparing, divideret med 12.

se ikke kan eftervises ved en sammenligning mellem udgifterne for gifte studerende med forskelligt børnetal.

Husstandenes gennemsnitsudgift for studerende med et barn er kun forholdsvis lidt højere end gennemsnitsudgiften for studerende uden børn. Den samme tendens gør sig gældende for lønmodtagerhusstandene, selvom resultatet for disse er lidt mere tvivlsomt på grund af større stikprøveusikkerhed, dels er forskellen lidt mindre, dels fremgår det af kilden, at spredningerne er lidt større, dels er der færre observationer i de to lønmodtagergrupper end i de to grupper af studerende ægtepar.

Derimod giver sammenligningen mellem ægtepar uden børn og ægtepar med 2 eller 3 børn helt forskelligt resultat for studerende og for lønmodtagere. Selvom det her er tallene for de studerende, der har den største stikprøveusikkerhed, er det klart, at der er væsentlig større forskel hos de studerende end hos lønmodtagerne. For de studerende kunne tallene ovenikøbet fortolkes som udtryk for en årsagssammenhæng: stigende børnetal medfører stigende udgifter. Men med kendskab til tallene for lønmodtagerne føles denne forklaring mistænkelig.

Det er lige vist, at der er en tydelig sammenhæng mellem gennemsnitsudgiften og aldersklasserne. Desuden må man formode, at der også er sammenhæng mellem børnetallet og aldersklasserne. Derfor skal man i tabel E 19 sammenligne gennemsnitsudgiften i de grupper, hvori de gifte studerende kan opdeles efter aldersklasser og børnetal.

Det er karakteristisk for gifte studerende, at meget få (1/8) har mere end 1 barn, og at disse er tydeligt ældre end de øvrige. Kun i gruppen 30 år og derover er der en ligelig repræsentation af gifte studerende med forskellige børnetal, og for denne aldersgruppe er det tydeligt, at højere børnetal giver højere gennemsnitsudgift. Men disse udgifter er enten sammenfaldende med eller højere end lønmodtagernes udgifter i tabel E 18. Gifte studerende over 29 år er således ikke en befolkningsgruppe, der lever på et så lavt niveau, at familiestørrelsen nødvendigvis skulle øve en så kraftig indflydelse på de samlede udgifter, som tallene angiver. Det er formentlig helt andre faktorer, der forårsager forskellene i gennemsnitstallene. Gifte studerende over 29 år er imidlertid talmæssigt en lille gruppe, som de fleste vil kalde atypisk, om ikke af andre grunde så alene på grund af alderen.

For de ca. 80 pct. af de gifte studerende, der er under 30 år, og som højest har et barn, er der ingen systematisk sammenhæng mellem udgiften hos de barnløse og udgiften hos dem med et barn. I to af aldersgrupperne (med ca. 28 pct. af de gifte), har de barnløse højere gennemsnitsudgifter, og i de to andre aldersgrupper (med ca. 50 pct. af de gifte) har de barnløse lavere gennemsnitsudgifter end dem med et barn. Under 20 år er der for få gifte til at tallene kan kommenteres. Det kan kun fastslås, at gifte studerende har meget forskellige månedlige udgifter, der hverken for de en-

TABEL E 19

Gennemsnitlig månedlig udgift for gifte studerende med forskelligt børnetal opdelt efter aldersklasser

Alder pr. 1/1 1965 år	Korrigeret månedlig udgift					Gnstl. alder
	Børnetal				I alt	
	0	1	2	3 og derover		
	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	år
Under 20	(1560)	(1270)			1410	19,4
20–22	1500	1330	(1440)		1470	21,9
23–24	1520	1600	1610		1550	24,0
25–27	1660	1850	1910	(2920)	1750	26,4
28–29	2030	1600	1870	(1830)	1850	29,0
30 og derover	1990	2270	2850	3050	2540	35,5
I alt	1610	1710	2250	3000	1750	
Gennemsnitsalder	25,0	26,1	29,9	38,0		

Alder pr. 1/1 1965 år	Antal oplysninger					Antal stud. ca.
	Børnetal				I alt	
	0	1	2	3 og derover		
Under 20	4	4			8	100
20–22	145	46	5		196	2200
23–24	141	72	9		222	2400
25–27	138	80	15	2	235	2600
28–29	29	23	16	1	69	800
30 og derover	29	35	35	29	128	1400
I alt	486	260	80	32	858	
Antal studerende ca.	5300	2900	900	400		9500

kelte eller for større grupper har nogen forbindelse med tilstedeværelsen af børn i ægteskabet, men som i højere grad er en aldersvariation, der dog dækker over meget forskellig levefod hos de enkelte familier.

Det skal bemærkes, at man ved at udelukke 16 høje udgiftssummer, oplyst til 4000 kr. og derover, ganske vist kan reducere gennemsnitsudgifter for studerende med 3 børn til ca. 2400 kr., og gennemsnitsudgiften for studerende med 2 børn til ca. 2000 kr., men dette ændrer ikke foranstående ræsonnementer, navnlig fordi de to andre og vigtigste gennemsnitsudgifter (for studerende uden barn eller med et barn) kun ændres ubetydeligt.

e. Sammenligning mellem ægtepar, hvor kun den ene ægtefælle studerer, og ægtepar, hvor begge ægtefæller studerer

For at danne skøn over den tidligere omtalte dobbeltregistrering af ægtepar, har man spurgt de gifte studerende, om ægtefællen var under uddannelse og i bekræftende fald hvilken. Dette spørgsmål er behandlet i afsnit C, men til orientering her er omfanget af ægtefællernes tilknytning til en uddannelse vist i tabel E 20, jfr. tabel C 5.

TABEL E 20

Sammenhængen mellem ægtefællens uddannelsesforhold og den studerendes aldersklasse

Alder år	Ægtefælle			I alt	Antal stud. ca.
	Ikke tilmeldt en udd.	Tilm. en udd.			
		inden for UU	uden for UU		
	%	%	%	%	
Under 20					100
20–22	44	45	11	100	2200
23–24	63	31	6	100	2400
25–27	75	22	3	100	2600
28–29	74	23	3	100	800
30 og derover	83	12	5	100	1400
I alt i %	66	28	6	100	9500
Antal skemaer i alt	595	250	52	897	9500
Antal studerende ca.	6300	2600	600		9500
Antal ægtepar ca.	6300	1300	600	8200	

Godt halvdelen af ægtefællerne til de studerende i 20–22 års alderen er tilmeldt en uddannelse. Dette er kun tilfældet for 1/6 af ægtefællerne til studerende på 30 år og derover. Det er allerede under omtalen af materialet (side 299) påvist, at den månedlige gennemsnitsudgift er væsentlig mindre for ægtepar, hvor begge studerer, end for ægtepar, hvor kun den ene studerer. Her må noget af forklaringen på de gennemsnitlige udgifters stigning med aldersklasserne ligge, men forholdene kan dog ikke beskrives som fordelinger med samme karakteristika (f. eks. spredning og form), der ligger forskudt for hinanden på en udgiftsskala. Dette fremgår af tabel E 21.

Fordelingerne efter månedlig udgift inden for de tre grupper er kun forskellig på den måde, at sammenhobningen omkring de typiske værdier ligger på forskellige niveauer, men de øvrige observationer spreder sig i et bredt udgiftsområde af stort set samme størrelse.

De studerende, hvis ægtefælle er tilmeldt en uddannelse, fordeler sig

TABEL E 21

Gifte studerende fordelt efter ægtefællens uddannelsesforhold og månedlig udgift

Korrigeret mdl. udgift kr.	Ægtefælle			I alt
	Ikke tilmeldt en udd.	Tilmeldt en udd.		
		uden for UU	inden for UU	
	%	%	%	%
Under 1200	15	29	31	20
1200–2399	67	63	61	65
2400–3599	12	5	2	9
3600–4799	4	2	2	4
4800 og derover	2	1	4	2
I alt	100	100	100	100
Gennemsnitlig udgift .... kr.	1870	1280	1410	1750[1])
Antal oplysninger	567	247	49	863
Uoplyste skemaer	28	3	3	34
Antal skemaer i alt	595	250	52	897
Antal studerende ca.	6300	2600	600	9500
Antal ægtepar ca.	6300	1300	600	8200

[1]) Gennemsnit af observationerne. På grund af den skæve fordeling af skemaer, der er uoplyst om udgiften ligger tallet meget nær gennemsnittet pr. ægtepar, og yderligere korrektioner er derfor ikke foretaget.

på stort set samme måde efter månedlig udgift, uanset om ægtefællens uddannelse er omfattet af Ungdommens Uddannelsesfond. Når det alligevel er en betydelig forskel på gennemsnittene, skyldes det to høje udgiftsbeløb, der på grund af de få personer i gruppen får en overdreven vægt. Man kan imidlertid ikke afvise, at den fundne fordeling er et godt billede af gruppens udgiftsforhold, og for samlede betragtninger er problemet for lille til at få nogen virkning.

I tabel E 20 så man, at ægtepar, hvor begge ægtefæller studerer, fortrinsvis er yngre. Samtidig er de fortrinsvis barnløse, også udover det, aldersvariationen betinger. I alle aldersgrupper under 30 år er den andel, som de studerende, der er gift med en uddannelsessøgende ægtefælle, udgør af de barnløse, større end den andel, de udgør af gifte studerende med et barn. I alt hører ca. 40 pct. af de barnløse, gifte studerende til gruppen af studerende med en ægtefælle under uddannelse, medens ca. 30 pct. af de studerende med et barn hører til denne gruppe.

De lavere udgifter for ægtepar, hvor begge studerer, er således en delvis, men ikke fuldstændig forklaring på forskellene mellem aldersgrupperne og forskellene mellem udgifterne hos ægtepar uden børn og ægtepar med

et eller flere børn. Derimod bidrager forholdet ikke til forklaring af den geografiske forskel i de gifte studerendes udgifter mellem Københavnsområdet og det øvrige land, fordi andelen af »uddannelsessøgende ægtepar« er større i Københavnsområdet end i det øvrige land. Ca. 57 pct. af alle gifte studerende læser i Københavnsområdet, men af de gifte studerende med en uddannelsesssøgende ægtefælle læser ca. 66 pct. i dette område.

Til sidst skal man gøre opmærksom på, at gennemsnitsudgiften for studerende ægtepar i tabel E 21 (1280 kr.) er noget under det dobbelte af gennemsnitsudgiften for ugifte udeboende studerende (700 kr.).

f. Sammenfatning

Selvom det ikke er svært at definere et meningsfuldt udgiftsbegreb for gifte studerende, når man tager hele husstandsudgiften med, så er det karakteristisk for disse husstandsudgifter, at de spreder sig over et meget bredt udgiftsinterval. Størsteparten (ca. 77 pct.) ligger mellem knap 1000 kr. og knap 2500 kr. om måneden med de fleste (ca. 19 pct.) i intervallet ca. 1450 kr. til knap 1700 kr. og gennemsnitttet for samtlige gifte studerende ægtepar på ca. 1750 kr. Gennemsnittet er højere end det lige nævnte typeinterval, fordi ca. 15 pct. har udgifter på ca. 2500 kr. og derover, medens kun ca. 8 pct. har under 1000 kr. i månedlig udgift.

Den store spredning i disse husstandsudgifter må tages som udtryk for, at gifte studerende er hovedpersoner i husstande med yderst forskelligt leveniveau.

Derfor vil man ikke anse forskelligt prisniveau for årsagen til, at gennemsnitsudgiften i Københavnsområdet ligger ca. 300 kr. over gennemsnitsudgiften i det øvrige land. Imidlertid kommer Statistisk Departement til samme resultat for samtlige lønmodtagere i forbrugsundersøgelsen for 1963 (9). Lønmodtagerhusstandenes gennemsnitsudgifter er væsentligt højere (godt 500 kr. om måneden) end de studerendes. Forskellen mellem hovedstadsområdet og det øvrige land er for lønmodtagerne ca. 500 kr. Statistisk Departement mener, at det skyldes påvirkninger fra forskelle i indkomstniveauet (9 : 1966, side 49), og noget lignende gør sig formentlig også gældende for de gifte studerende. Dog må man også her regne med påvirkninger fra forskellig gennemsnitlig grad af pengeøkonomi og forskellig gennemsnitsnorm for levefod.

Det er derudover konstateret, at de gifte studerendes husstandsudgifter i de mest betydningsfulde grupper er stærkest stigende, når man sammenligner grupper karakteriseret med lav alder og lavt børnetal med grupper karakteriseret ved højere alder og højere børnetal.

Dette kunne fortolkes således, at det gennemsnitlige eller typiske livsforløb for en studerende fra ægteskabets indgåelse og til eksamen var stigende husstandsudgift og børnetal med stigende alder. Imidlertid er der store af-

vigelser og forskelle, der viser direkte modgående tendenser. Endvidere har Statistisk Departement kun konstateret svage forskelle mellem lønmodtagerhusstande med forskelligt børnetal (9 : 1966, side 2). Til forskel fra de studerende er gifte lønmodtageres indtjeningsmuligheder næppe særligt stigende med alderen (størstedelen af lønmodtagerne er arbejdere), og den gennemsnitlige aldersvariation mellem grupper af lønmodtagere med forskelligt børnetal er formentlig også betydeligt mindre end de gifte studerendes.

Det vil derfor være rimeligt kun at fortolke de gifte studerendes gennemsnitsudgifter som afhængige af aldersklasserne.

Denne afhængighed eliminerer imidlertid ikke den geografiske forskel i gennemsnitsudgiften mellem Københavnsområdet og det øvrige land (se figur E 10). Dog er der forholdsvis store og usystematiske variationer i forskellene inden for de enkelte aldersklasser, men når man tager de store spredninger, der er almindelige her, i betragtning, kan man godt fastholde en forskel på ca. 300 kr. som generel beskrivelse.

Det er antaget, at gifte studerende har en meget forskellig levefod selv inden for grupper, der er udskilt efter temmeligt relevante inddelingskriterier. En del af forklaringen på dette forhold er formentlig, at ægtefællens indtjeningsmuligheder er lige forskellige inden for de enkelte grupper. Oplysningen om, at ægtefællen også studerer, skulle derfor kunne udnyttes til at udskille en gruppe, hvor begge ægtefællers indtjeningsmuligheder var ringe og forbruget (udgiften) følgelig forholdsvis lille.

Man har opgjort antallet af studerende, der er gift med en uddannelsessøgende ægtefælle til 3200.

Af disse 3200 studerende er 2600 gift med hinanden, og de konstaterede husstandsudgifter hidrører således kun fra 1900 ægtepar.

Det viser sig imidlertid, at disse husstandsudgifter spreder sig over et lige så stort udgiftsområde som husstandsudgifterne for ægtepar, hvor kun den ene ægtefælle studerer. Det er dog således, at en stor del af de samgifte studerende har udgifter, der ligger lavt i forhold til udgiften hos de øvrige 6300 ægtepar. Dette fører til, at gennemsnitsudgiften for de ægtepar, hvor ægtefællen også er uddannelsessøgende, er knap 600 kr. lavere end gennemsnitsudgiften for de øvrige ægtepar. Samtidigt giver det en delvis forklaring af variationen i husstandsudgifterne med aldersklasserne, fordi de samgifte studerende fortrinsvis er yngre end de øvrige gifte studerende.

Det gælder således gennemsnitligt og for de fleste, at et samgift ægtepars månedlige udgift er ca. det dobbelte af en ugift udeboende studerendes. Undtagelsen herfra er kun ca. 150 ægtepar (ca. 8 pct.) med over ca. 2400 kr. i månedlig indkomst.

Dette er formentlig det vigtigste resultat af analysen, der i øvrigt er præget af, at husstandsudgifterne er næsten lige så forskellige inden for grupperne i de foretagne opdelinger som for samtlige gifte studerende.

6. Samtlige studerendes udgifter i efteråret 1964

På grundlag af de i det foregående beregnede gennemsnitsudgifter, og de forhen gifte studerendes udgifter, kan man beregne den samlede størrelse af de studerendes månedlige udgifter, som de her er defineret. Beløbet svarer vel til størrelsen af de kontante pengemidler, som de studerende i efteråret har haft til rådighed til at bestride deres månedlige udbetalinger. Beregningen bliver således:

Hovedgruppe	Gennemsnits udgift kr. ca.	Antal økonomiske enheder ca.	I alt mill. kr.
Ugifte, hjemmeboende	420	19900	8,36
Ugifte, udeboende	700	23300	16,31
Gifte	1750	8200	14,35
Forhen gifte	1520	500	0,76
I alt			39,78

Som nævnt side 295 er denne beregning foretaget som om de ugifte hjemmeboende, der ikke har besvaret det økonomiske spørgsmål, havde samme gennemsnitlige udgift, som de ugifte hjemmeboende, der har besvaret spørgsmålet. Hvis man regner med, at der skulle have stået o kr. i 2/3 af de ubesvarede skemaer, kommer man som omtalt til, at de samlede månedlige udgifter er ca. 1 mill. kr. lavere end her.

Alle usikkerheder taget i betragtning er det formentlig rimeligt at antage, at knapt 40 mill. kr. er et godt skøn over samtlige studerendes månedlige udgifter.

7. Oversigt over resultaterne vedrørende de studerendes månedlige udgifter

De studerendes økonomiske forhold er her beskrevet ved deres månedlige udgifter.

Hovedresultatet synes at være, at de studerendes forbrug og øvrige livsbetingelser med økonomisk aspekt svarer nogenlunde til den øvrige befolknings økonomiske forhold i samme aldersklasser. Dette gælder i hvert tilfælde de gifte studerende og nedenfor vises, at udviklingen i de økonomiske forhold siden 1959 har været stort set den samme for studerende som for andre befolkningsgrupper.

Hovedparten af de studerende befinder sig i aldersklasserne fra 18 til 28 år. I disse aldersklasser påvirkes forbruget (udgifterne) af de markante

ændringer i de ydre livsbetingelser, som indtræder, når man flytter hjemmefra, og når man gifter sig.

For de studerende kan fraflytning fra hjemmet i visse tilfælde forceres på grund af uddannelsen, i andre tilfælde forsinkes. Der er derimod en klar tendens til, at de studerende gifter sig senere end andre unge. Men det væsentlige i denne forbindelse er, at de, der på et bestemt tidspunkt er under uddannelse, fordeler sig på tre karakteristiske grupper: Ugifte hjemmeboende, ugifte udeboende og gifte. Uden for denne inddeling falder kun en lille gruppe forhen gifte (1 pct.), som i udgiftsmæssig henseende i høj grad ligner de gifte.

Der er konstateret en klar forskel på udgifterne i de tre hovedgrupper af studerende. Imidlertid er denne opdeling ikke nødvendiggjort af de statistisk konstaterede forskelle, men af begrebsmæssige. De ugifte hjemmeboende, de ugifte udeboende og de gifte studerende har så forskellige vilkår for deres økonomiske samkvem med andre mennesker, at den ene gruppes udgiftsbegreb kun kan bringes i relation til udgiftsbegrebet i de andre grupper med anvendelse af en stor del pragmatisme. En pragmatisme, der er ganske unødvendig, hvis man erkender gruppernes forskelligheder og behandler dem særskilt.

Imidlertid er også de samlede udgifter for de studerende taget som helhed af interesse. Denne størrelse kan her bruges til en beskrivelse af udviklingen fra 1959 til 1964, fordi fordelingen af de studerende på de tre hovedgrupper tilfældigvis viser sig at være den samme i efteråret 1964, som den var i foråret 1959.

For de 53.200 aktive studerende, der er omfattet af denne undersøgelse har man opgjort den samlede månedlige udgift til knapt 40 mill. kr. Ved Studenterundersøgelsen 1959 opgjorde man den samlede månedlige udgift til ca. 5,5 mill. kr. for de 10.700 aktive studerende, der dengang var omfattet af undersøgelsen.

Fra 1959 og til 1964 er udgifterne steget godt 7 gange for det 5-dobbelt antal studerende. Den gennemsnitlige udgift for samtlige studerende er steget ca. 55 pct. Dette er omtrent det samme som de ca. 56 pct. landsgennemsnittet for industriarbejderes timefortjenester er steget på samme tid, og de 60 pct. bruttofaktorindkomsten er steget fra 1959 til 1964. Samtidig er forbrugerprisindekset steget med ca. 26 pct.

Udviklingen i de studerendes udgifter er også undersøgt isoleret for de ca. 24.600 studerende, der i efteråret 1964 opfyldte de samme kriterier for tilmelding til en uddannelsesinstitution, som man i foråret 1959 anvendte til afgrænsning for den personkreds, man medtog i Studenterundersøgelsen 1959. For disse personer bliver stigningen ca. 60 pct. for de ugifte hjemmeboende og de gifte studerende, medens den bliver ca. 80 pct. for de ugifte udeboende. Det vil sige, at de nye grupper af studerende, der er kommet

til, har en lavere gennemsnitsudgift end de grupper, man har haft med i begge undersøgelser.

1959-populationens højere udgifter synes at være af en vis generel karakter, men når materialet inden for hovedgrupperne deles op efter relevante kriterier som geografi og alder er forskellene ikke væsentlige og i enkelte grupper er det de andre studerende, der har højere udgifter end 1959-populationen.

Opdelingen i 1959-populationen og andre studerende er stort set en opdeling efter uddannelsestidens længde. Kun få studerende ved universiteter og højere læreanstalter (1959-populationen) har en studietid under 4 år, medens dette er hovedreglen ved seminarier, teknika og de øvrige uddannelser. Når opdelingen foretages inden for samme hovedlandsdel er det i realiteten en opdeling efter to hovedgrupper af uddannelsesinstitutioner. Det er derfor betydningsfuldt, at forskellene for de ugifte, udeboende ikke kan betragtes som væsentlige. Man har yderligere konstateret geografiske forskelle af samme karakter for ugifte udeboende seminarister som for samtlige udeboende studerende.

Så i relation til udgifterne synes en opdeling af de studerende efter uddannelsesinstitutioner at være uden nævneværdig betydning. Men andre opdelinger kan komme på tale, når man skal påpege forskelle i udgifternes størrelse.

En opdeling på aldersklasser viser, at udgiften er stigende fra aldersklasse til aldersklasse for de ugifte hjemmeboende og for de gifte studerende. Udgiftsstigningen med stigende aldersklasser kan hos de ugifte hjemmeboende formentlig fortolkes som faldende grad af forbrugsfællesskab med familier. For de ugifte udeboende derimod er der (noget uventet) kun uvæsentlige forskelle på udgiften i aldersklasserne mellem 20 og 27 år, i hvert tilfælde i Københavnsområdet. Disse aldersklasser omfatter i alt ca. 19.000 ugifte udeboende og er således en ret betydelig del (ca. 35 pct.) af samtlige studerende. Dette kunne fortolkes sådan, at der eksisterer en ret fast norm for ugifte udeboende studerendes levefod, der inden for visse grænser ikke er afhængig af den studerendes alder, men snarere af urbaniseringsgraden på det sted, hvor uddannelsesinstitutionen er beliggende.

Hermed er man inde på de geografiske udgiftsforskelle, der er påvist foran. Set i forhold til udgiftsniveauet er disse forskelle af størst betydning for de ugifte udeboende. For disse studerende er man nær ved antagelsen af en funktionssammenhæng mellem udgift og urbaniseringsgrad, selvom det væsentligste er forskellen mellem Københavnsområdet og det øvrige land. Det er da også denne forskel, der er væsentlig for de gifte studerende. For dem er den gennemsnitlige husstandsudgift ca. 300 kr. højere i Københavnsområdet end i det øvrige land. Derimod er der ikke konstateret betydende geografiske forskelle i de ugifte hjemmeboendes udgifter.

Andre opdelinger er forsøgt. Det har vist sig, at der ikke er forskel på udgifterne hos ugifte kollegianere og andre ugifte udeboende, derimod er de ugifte udeboende kvinders udgifter generelt set ca. 50 kr. lavere end de ugifte udeboende mænds.

Som slutresultat på analysen er samtlige studerendes månedlige udgifter opgjort til knapt 40 mill. kr., men som analysens hovedresultat må man fremhæve de geografiske forskelle, der er konstateret i udgifterne for de ugifte udeboende og de gifte studerende.

Disse studerende er i modsætning til de hjemmeboende hovedpersoner i en husstand, og deres udgifter kan være påvirket såvel af indtjeningsmulighed og prisniveau på opholdsstedet som af de normer om levefod, der måske eksisterer ved studiet, i boligområdet eller i den studerendes familie. Imidlertid er der på nuværende tidspunkt hverken forskningsmæssig eller teoretisk baggrund for at undersøge de således antydede årsagssammenhænge nærmere.

LITTERATURHENVISNINGER

1. *Finansudvalgets aktstykke nr. 157,* Folketingsåret 1963–64.
2. T. Agersnap m. fl.: *Studenterundersøgelsen 1959,* København 1961.
3. Statistisk Departement: *Studenternes sociale og økonomiske forhold.* Statistiske Efterretninger, 27. årg., nr. 50, København 1953.
   Statistisk Departement: *Studenterundersøgelsen 1947,* Statistiske Meddelelser, 4–144 4, København 1951.
4. Leif Christensen, Hakon Fjeldberg og Kirsten Thomsen: *De studerendes boligforhold,* København 1966.
5. Leif Christensen og Aage Bøttger Sørensen: *De studerendes geografiske og sociale oprindelse,* København 1966.
6. Henrik Hassenkam: *De studerendes udgifter og deres finansiering,* København 1966.
7. Betænkning nr. 275: *De studerendes økonomiske vilkår,* København 1961.
8. Århus kommunes statistiske kontor: *Studenterne ved Århus universitet,* Statistisk Kvartalsskrift, Årgang 9, nr. 2–3, 1953.
9. Statistisk Departement: *Lønmodtagernes forbrugsudgifter i 1963,* Statistiske Efterretninger, 39. årg., nr. 2, Kbhvn. 1965. – *Udgifter og opsparing for forskellige typer af lønmodtagerhusstande,* Statistiske Efterretninger, 40. årg., nr. 1, Kbhvn. 1966. – *Udgifter og opsparing for lønmodtagerhusstande i forskellige dele af landet,* Statistiske Efterretninger, 40. årg. nr. 3, Kbhvn. 1966.